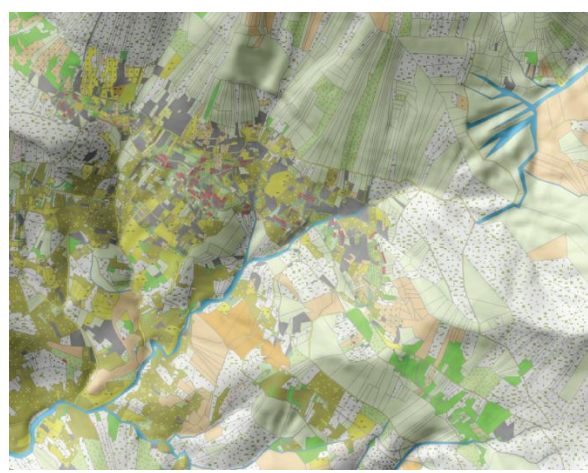
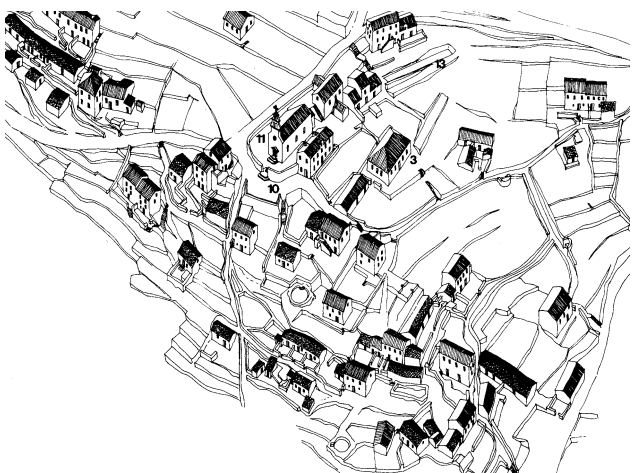
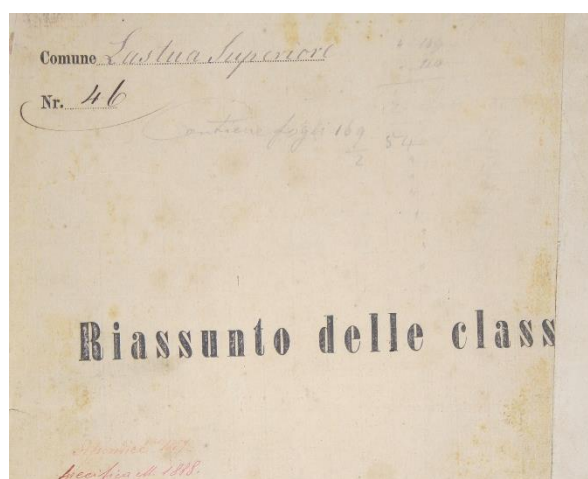

Identifikacija, analiza i preporuke za obnovu tradicionalnog poljoprivrednog pejzaža u Gornjoj Lastvi

„Identifikacija, analiza i preporuke za obnovu tradicionalnog poljoprivrednog pejzaža u Gornjoj Lastvi“ je nastala u okviru projekta „Obnova tradicionalnog poljoprivrednog pejzaža za održivu poljoprivredu – AGRISCAPE&ME“ koji realizuju organizacije EXPEDITIO Centar za održivi prostorni razvoj, Kulturno zavičajno udruženje NAPREDAK Gornja Lastva i Maslinarsko društvo „Boka“ – Boka Kotorska.

Autori:

Mr Miloš B. Petričević, *arheolog*

Joško Katelan, *arhivista i član NVO Notar*

Marija Nikolić, *arhitektica, planerka*

saradnica:

Aleksandra Kapetanović, *arhitektica konzervatorka*

Laktura: Danijela Đilas

Projekat „Obnova tradicionalnog poljoprivrednog pejzaža za održivu poljoprivredu – AGRISCAPE&ME“ je finansiran iz sredstava Evropske unije u okviru regionalnog projekta „Održiva poljoprivreda za održivi Balkan: jačanje kapaciteta organizacija civilnog društva za javno zastupanje i razvijanje politika na Zapadnom Balkanu“, a koji realizuje regionalni konzorcijum organizacija civilnog društva iz Albanije (Institut za politiku životne sredine - IEP), Bivše Jugoslovenske Republike Makedonije (FLOROZON), Kosova* (NGO AKTIV) i Crne Gore (Centar za zaštitu i proučavanje ptica – CZIP), predvođen Organizacijom za poštovanje i brigu o životinjama – ORCA iz Srbije. (* Ovaj naziv je bez preudiciranja statusa i u skladu je sa Rezolucijom Savjeta bezbjednosti Ujedinjenih nacija 1244 i mišljenjem Međunarodnog suda pravde o deklaraciji o nezavisnosti Kosova)

This project is funded by the European Union

This study has been produced with the assistance of the European Union, ORCA and partners of a regional Consortium, implementing the “Sustainable Agriculture for Sustainable Balkans: Strengthening advocacy capacities of CSOs and developing policies in the Western Balkans” project. The contents of this study are the sole responsibility of EXPEDITIO, NAPREDAK Gornja Lastva and Olive Growers Association BOKA and can in no way be taken to reflect the views of the European Union, ORCA or the partners of the Consortium.

Sadržaj

1. Uvod.....	4
1.1. Polazište – osnovne informacije o projektu AGRISCAPE&ME	4
1.2. Ciljevi izrade pilot projekta u Gornjoj Lastvi.....	5
1.3. Metodologija izrade pilot projekta	5
2. Pilot područje – Gornja Lastva.....	7
3. Analiza arhivske građe Istorijskog arhiva Kotor	16
3.1. Uopšteno o katastru zemljišta i zemljišnoj knjizi	16
3.2. Arhivska građa mletačkog i austrijskog katastra u Istorijskom arhivu Kotor	19
3.2.1. Mletačka katastarska građa	20
3.2.2. Arhivska građa Austro-ugarskog katastra u IAK-u	22
3.2.3. Katastarska opština Gornja Lastva – arhivska građa.....	22
4. Analiza namjene površina za područje Gornje Lastve	28
5. Preporuke za obnovu tradicionalnog poljoprivrednog pejzaža u Gornjoj Lastvi i nastavak aktivnosti 36	
6. Bibliografija i izvori	38

1. Uvod

1.1. Polazište – osnovne informacije o projektu AGRISCAPE&ME

„Identifikacija, analiza i preporuke za obnovu tradicionalnog poljoprivrednog pejzaža u Gornjoj Lastvi“ je urađena u okviru projekta „Obnova tradicionalnog poljoprivrednog pejzaža za održivu poljoprivredu – AGRISCAPE&ME“.

Projekat „Obnova tradicionalnog poljoprivrednog pejzaža za održivu poljoprivredu – AGRISCAPE&ME“ realizuju organizacije EXPEDITIO Centar za održivi prostorni razvoj, Kulturno zavičajno udruženje NAPREDAK Gornja Lastva i Maslinarsko društvo „Boka“ – Boka Kotorska. Saradnik na projektu je Mreža za ruralni razvoj Crne Gore. Projekat AGRISCAPE&ME je počeo sa realizacijom u junu 2017. godine i trajeće 12 mjeseci.

Projekat je finansiran iz sredstava Evropske unije u okviru regionalnog projekta “Održiva poljoprivreda za održivi Balkan: jačanje kapaciteta organizacija civilnog društva za javno zastupanje i razvijanje politika na Zapadnom Balkanu”, ugovor broj 2015/370-487, a koji realizuje regionalni konzorcijum organizacija civilnog društva iz Albanije (Institut za politiku životne sredine - IEP), Bivše Jugoslovenske Republike Makedonije (FLOROZON), Kosova* (NGO AKTIV) i Crne Gore (Centar za zaštitu i proučavanje ptica – CZIP), predvođen Organizacijom za poštovanje i brigu o životinjama – ORCA iz Srbije. (* Ovaj naziv je bez prejudiciranja statusa i u skladu je sa Rezolucijom Savjeta bezbjednosti Ujedinjenih nacija 1244 i mišljenjem Međunarodnog suda pravde o deklaraciji o nezavisnosti Kosova)

Tradicionalni poljoprivredni pejzaži su važan dio kulturnog pejzaža koji obuhvata veliki dio prostora Zapadnog Balkana, uključujući i Crnu Goru. Tradicionalni poljoprivredni pejzaži su nastajali tokom istorije kroz različite poljoprivredne aktivnosti ljudi na određenom prostoru. Ovi pejzaži doprinose stvaranju lokalnih kultura i identiteta, kao i vrijednosti ukupnog kulturnog pejzaža i predstavljaju osnovne resurse jedne teritorije. U Crnoj Gori danas vrijednost tradicionalnih poljoprivrednih pejzaža nije dovoljno prepoznata, tradicionalni pejzaži nijesu zvanično zaštićeni i uglavnom su izmijenjeni ili devastirani i njima se neadekvatno upravlja. Ubrzani gubitak poljoprivrednih pejzaža dovodi do gubitka važnog dijela kulturnog pejzaža, kao i održive poljoprivrede.

Opšti cilj projekta AGRISCAPE&ME je da doprinese razvoju održive poljoprivrede kroz zalaganje za obnovu, očuvanje i unapređenje tradicionalnog poljoprivrednog pejzaža kao dijela ukupnog kulturnog pejzaža.

Specifični ciljevi projekta AGRISCAPE&ME su:

- Jačanje kapaciteta organizacija civilnog društva koje se bave kulturnom baštinom, pejzažom i poljoprivredom kako bi se mogle zalagati za poljoprivredni pejzaž i održivu poljoprivredu.
- Stvaranje platforme relevantnih aktera u oblastima poljoprivrede, kulturne baštine, pejzaža i planiranja koja će doprinijeti unapređenju zakonskog i institucionalnog okvira za zaštitu, planiranje i upravljanje tradicionalnim poljoprivrednim pejzažom u cilju razvoja održive poljoprivrede u Crnoj Gori.
- Podizanje svijesti građana/i i relevantnih aktera o tradicionalnom poljoprivrednom pejzažu kao vrijednom sloju kulturnog pejzaža i o važnosti njegove obnove za održivu poljoprivredu, kroz sprovođenje kampanje i pilot projekta u pilot području.

1.2. Ciljevi izrade pilot projekta u Gornjoj Lastvi

Cilj aktivnosti „Identifikacija, analiza i preporuke za obnovu tradicionalnog poljoprivrednog pejzaža u Gornjoj Lastvi“ je istraživanje nekadašnjeg načina korišćenja zemljišta u selu Gornjoj Lastvi i njegovom širem području; analiza postojećeg stanja i poređenje sa nekadašnjim načinom korišćenja zemljišta, kao i definisanje prijedloga i preporuka za obnovu održive poljoprivrede u Gornjoj Lastvi.

Danas je selo Gornja Lastva gotovo napušteno i poljoprivreda odavno zamrla, terasasti dolci i u plot zarasla stabla voćaka daju naslutiti da je prostor nekada bio obrađen. Nekada poljoprivredni pejzaž danas skriva bujno divlje rastinje. Zbog nekadašnjeg stanja ovog prostora i objektivne predispozicije za obnovu djelatnosti pa time i pejzaža, ovo područje je odabrano za pilot projekat.

Cilj pilot projekta je da se istraži koje kulture i na kojim prostorima su nekada uzgajane i da se koristeći iskustvo iz prošlosti iznađe put, odnosno daju preporuke za obnavljanje poljoprivredne djelatnosti što će za posljedicu imati rekonstrukciju poljoprivrednog pejzaža područja sela Gornja Lastva. Takođe, cilj je da istraživanje područja naselja Gornja Lastva posluži kao pilot projekat kojim će se utvrditi metodologija primjenjiva i za druga slična područja, prije svega na brdu Vrmac, ali i na druga slična područja generalno.

1.3. Metodologija izrade pilot projekta

Područje pilot projekta obuhvatilo je teritoriju KO Gornja Lastva, ukupne površine od 481,6 ha. Veliki dio ove površine je nekada obrađivan i korišćen kao poljoprivredno zemljište.

Polazište rada na pilot području Gornja Lastva, je bilo da treba sagledati stanje i iskustvo iz prošlosti i na njemu graditi buduću obnovu poljoprivrede. Potrebno je ponovo uspostaviti kontinuitet obrade zemljišta koji je u jednom periodu prekinut.

Aktivnosti koje su sprovedene tokom projekta, uključivale su, između ostalog:

- analizu dostupne građe, uključujući i stare fotografije koje ilustruju nekadašnji život ljudi u Gornjoj Lastvi,
- istraživanja arhivske građe Istorijskog Arhiva u Kotoru,
- analizu istorijskog kartografskog materijala, prije svega Austrougarskih katastarskih planova iz 1838. godine, koja je omogućila prilično preciznu rekonstrukciju primarne namjene površina za područje KO Gornja Lastva,
- razgovor sa ljudima, vlasnicima/nasljednicima imanja koji su govorili na kojim prostorima je zemljište obrađivano, koje kulture su uzgajane, kako je rješavano pitanje vode za zalivanje i dr.

Na temelju sprovedenih istraživanja, došlo se do podataka koji omogućavaju rekonstrukciju pejzaža odnosno rekonstrukciju nekadašnjih namjena obradivog zemljišta u skladu sa kulturama koje su uzgajane na pojedinim terenima. Ova rekonstrukcija pejzaža može biti polazna osnova za obnavljanje poljoprivredne djelatnosti i njen budući razvoj.

Zona katastarske opštine Gornja Lastva na digitalnoj topografskoj karti Crne Gore u razmjeri 1:25 000 – Uprava za nekretnine – Podgorica

2. Pilot područje – Gornja Lastva

O naselju

Naselje Gornja Lastva postoji stoljećima, o tome svjedoči i župna crkva koja se prvi put pominje u dokumentu iz 1410. godine.

Naselje je smješteno na 300 m/nm, na osunčanoj padini, u zavjetrini, na mjestu pogodnom za život i sigurnom od opasnosti koja je u to doba dolazila sa mora. Tokom vremena, naselje je raslo i razvijalo se da bi svoj vrhunac imalo na kraju XIX i početkom XX stoljeća kada je imalo nekoliko stotina stanovnika (u različitim tekstovima se kaže više od 500 pa do skoro 900). U Gornjoj Lastvi je postojalo tamburaško društvo, igrane su pozorišne predstave, radila je osnovna škola koja je zatvorena 1963. godine.

Prostorna matrica naselja je razbijenog tipa, manje rodbinske grupacije kuća su rasute na padini. Grupacije su međusobno povezane seoskim putovima, a svaka grupacija ima svoj izvor pitke vode, neke izgrađeni počuo, a neke prirodni izvor.

Gornja Lastva, 1962. godina

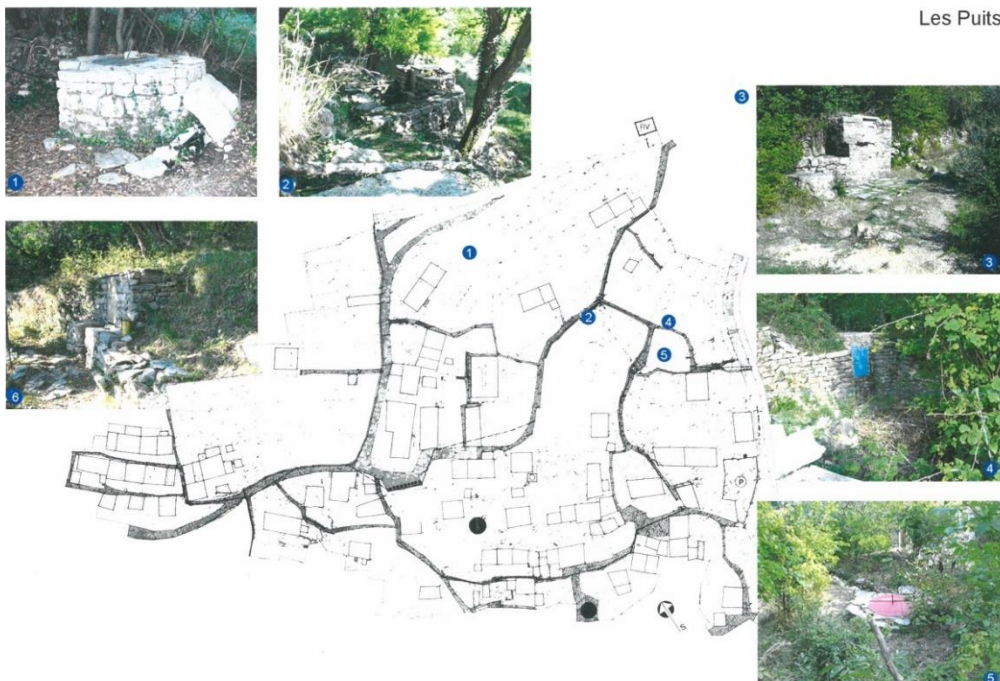
Gornja Lastva, između dva rata (prva polovina XX vijeka)

O poljoprivredi

Poljoprivreda je oduvijek bila osnovna djelatnost stanovnika, uzgajano je sve što je potrebno za život. Na prostoru između kuća je uzgajano povrće, na širem području sela sađeni su maslinici, vinova loza, voćnjaci ali i pšenica, ječam i žito.

U to doba je u selu postojalo:

- 7 mlinova za masline,
- jedna vodenica za žito,
- 12 gumna za žito,
- 24 bunara.

Počuli (bunari) u selu

Beračice grožđa u Gornjoj Lastvi, polovina XX vijeka

Jedan od mlinova za masline u Gornjoj Lastvi

O pejzažu

Padine na kojima se naselje nalazi su manje ili više strme i stjenovite. Kuće su oblikovane prema tlu a građene su materijalom-kamenom sa lokaliteta. Na sličan su način nastajali i obradivi dolci, građene su suhozidne međe kako bi se dobili terasasti tereni za obrađivanje.

Ljudi su gradili i mijenjali prirodni pejzaž, promjene su bile onolike koliko je bilo neophodno da bi se opstalo, preživjelo... Čovjek je svojim stvaranjem pejzaž oplemenio, dobili smo pejzaže svezremene ljepote. Ovi pejzaži su nastajali iz potrebe, ne sa promišljenom namjerom da se stvori kulturna

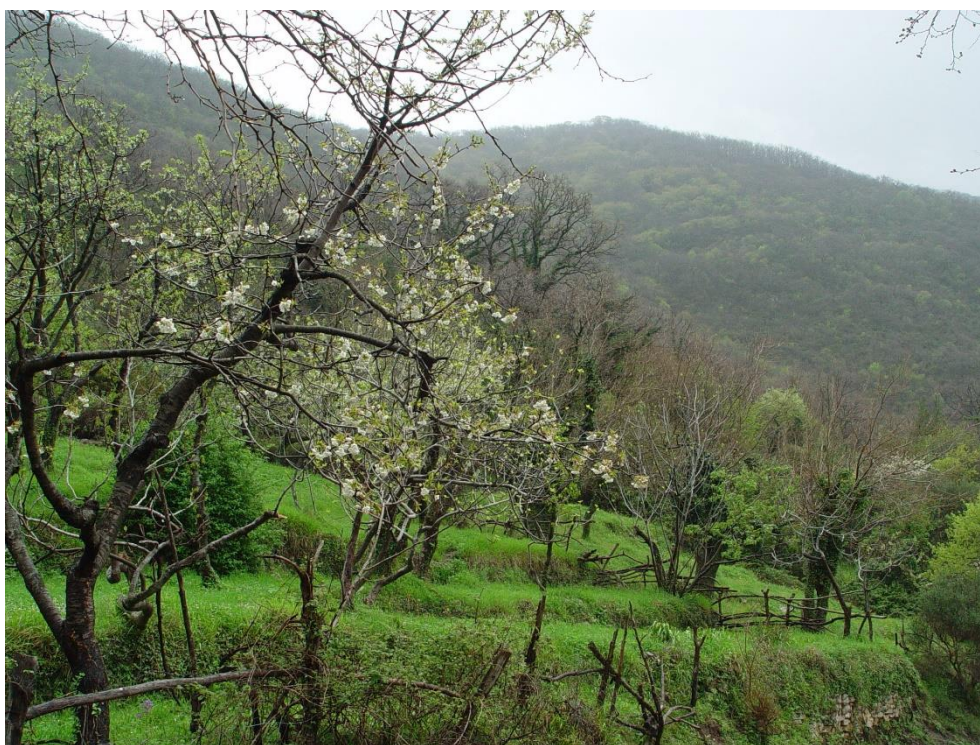
vrijednost, ali i to nam govori o nophodnosti mjere i o neophodnosti opravdanja koju daje funkcija kada odlučimo da mijenjamo prirodni pejzaž.

Maslinjaci na terasastim docima u Gornjoj Lastvi

Odumiranje

Nakon Drugog svjetskog rata, u razdoblju koje karakteriše industrijalizacija zemlje (SFRJ) i istovremeno zapostavljanje sela kao socioekonomskog pojma, Gornja Lastva dijeli sudbinu drugih sela na Vrmcu, ljudi je napuštaju, sele se na obalu i zapošljavaju najčešće u vojnom remontnom zavodu, poljoprivreda polako zamire i šuma se širi na nekada obrađivane terene...

Nekada obrađivani terasasti doci u Gornjoj Lastvi

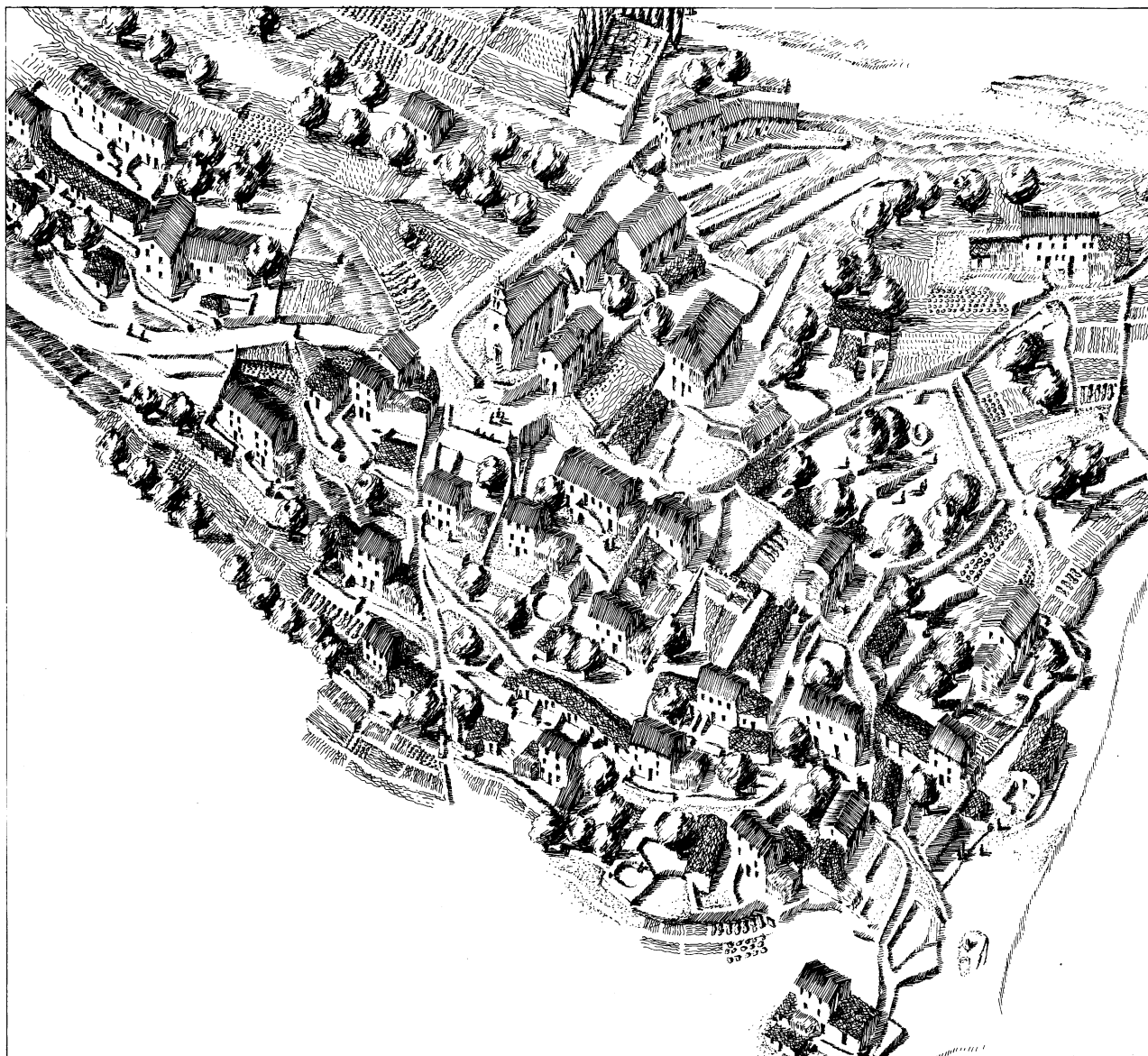
Napuštanje seoskih naselja je bio proces koji je trajao decenijama, a naglo je okončan katastrofalnim zemljotresom koji je pogodio crnogorsku obalu 1979. godine. Tada su teško oštećene ili sasvim porušene brojne kuće, što je uzrokovalo odseljavanje i onih ljudi koji su još uvijek u njima živjeli. Godinama kasnije, popravkama napuštenih kuća ili gradnjom novih na mjestima srušenih, većina seoskih naselja mijenja fizionomiju ali i strukturu stanovništva, stalne stanovnike često zamjenjuju povremeni, nerijetko stranci iz različitih evropskih sredina. Poljoprivreda kao djelatnost nestaje, a poljoprivredno zemljište u okolini seoskih naselja se prenamjenjuje u građevinsko...

Stanje sela u novije vrijeme nakon napuštanja stalnih stanovnika

Projekat oživljavanja seoskih naselja

Opština Tivat je prepoznala vrijednost svojih seoskih naselja i važnost njihove revitalizacije i očuvanja, pa je nakon katastrofalnog zemljotresa izradila Urbanističke projekte revitalizacije 13 ambijentalnih cjelina od kojih je jedna bila Gornja Lastva (rađeni su u periodu 1982 – 1988). Za potrebe ovih urbanističkih projekata izrađena je izuzetno detaljna dokumentaciona osnova koja danas ima veliku vrijednost kao kulturno historijska građa. Predloženi model obnove sela podrazumijevao je njihovu revitalizaciju koja se temelji na integralnoj obnovi života, obnovi poljoprivrede i povratku stalnih stanovnika. Seoski turizam je predviđen kao dopunska djelatnost i veza sa savremenim ekonomskim stremljenjima. Danas je u Gornjoj Lastvi još nekoliko stalnih stanovnika, većina kuća je u ruševnom stanju, terasasti dolci su zarasli dračom a suhozidne međe se urušavaju... U svojoj viziji obnove, projekat revitalizacije je i danas aktuelan i poželjan model obnove seoskih naselja.

Iz Urbanističkog projekta revitalizacije Gornje Lastve

Danas

Gornja Lastva je teritorijalno i administrativno dio Opštine Tivat. Prostorno urbanistički plan Tivta do 2020. je brdo Vrmac, njegove gornje padine na kojima se nalazi i Gornja Lastva, definisao kao park prirode. Prostorni plan Crne Gore je Vrmac, integralno kotorski i tivatski dio, definisao kao regionalni park prirode; na isti način ovaj prostor je planiran i u Nacrtu PPPNOP.

Brdo Vrmac i Gornja Lastva

3. Analiza arhivske građe Istorijskog arhiva Kotor

3.1. Uopšteno o katastru zemljišta i zemljišnoj knjizi

Definicije

Katastar zemljišta – javni registar podataka o zemljištu, skup grafičkih i pisanih dokumenata u kojima je prikazan određeni broj informacija o svakom tačno definisanom dijelu zemljišta (označen posebnim brojem i nazivom katastarske opštine) i o nekretninama koje su trajno spojene na površini ili ispod nje.

Zemljišna knjiga – javni registar podataka o pravnom stanju nekretnina mjerodavnom za pravni promet. Registar u koji se upisuju stvarna prava na nekretninama i imaju dokaznu snagu javnih isprava kao i katastar.

Istorijat

Osnovne karakteristike katastra i zemljišne knjige su se mijenjale tokom raznih istorijskih perioda i u raznim državnim oblicima. Svaki državni oblik je donosio svoje propise (patente, instrukcije, zakone, pravilnike, uputstva, naredbe) kojima je određivao načela i svrhu, kao i sadržaj katastra i zemljišne knjige.

Tokom XVIII stoljeća zemljište u Evropi, sa izuzetkom slobodnih gradova, bilo je u vlasništvu vlastele. Kmetovi su morali obavljati stalne teške poslove i davati različite takse i davanja. Zbog sve veće samovolje vlastele izbijale su česte pobune kmetova, pa je državna vlast počela da donosi norme koje su uređivale kmetske odnose. Ti odnosi su počeli da bivaju uređivani na sistematski način i povoljnije za kmetstvo u doba carice Marije Terezije a uz veliki otpor vlastele.

Prvi počeci premjeravanja i organizovanja katastra zemljišta na teritoriji Dalmacije (od Karlobaga do Albanije), time i Boke Kotorske pojavljuju se početkom XVIII stoljeća, ili tačnije za vrijeme generalnog mletačkog providura Frančeska Grimanija (Francesco Grimani). Premjer je predstavljao pregled zemljišta sa grafičkim prikazom određenog područja, koji je trebalo da osigura vlasnika/vlasnicu zemljišta u njegovom/njenom vlasničkom pravu ili mu/joj omogući efikasnije korišćenje zemljišta putem tada postojećeg kmetskog i kolonijalnog sistema (Tomić, 1951.) Planovi su sadržavali prikaz područja pojedinog sela sa nazivom istaknutih graničnih tačaka i preloma, komunikacija i ostalih topografski značajnih objekata na području dotičnog sela. Pisani (knjižni) djelovi Grimanijevog premjera uvezani su u velike knjige, po tadašnjim teritorijalnim administrativnim jedinicama (distriktima). U svakoj knjizi u uvodu je bio krasnopisom ispisan zakon na osnovu kojeg je premjer pokrenut i izveden.

Težeci postizanju socijalne pravde za ukupno stanovništvo svoje države, pogotovo izjednačavanju velikih crkvenih posjeda (tada oslobođenih od poreza) sa poreskim obavezama drugih struktura stanovništva i tražeći nova rješenja u preraspodijeli poreskih obaveza proizašlih iz posjeda i vlasništva nad zemljom, 1758. godine je osnovan tzv. „*Generalquartiermeisterstab*“, ustanova nadležna za izradu „Jozefinskog katastra“, a dijelom i kasnije uvedenog „Pouzdanog katastra“. Jozefinski premjer zemalja Habzburške monarhije izvršen je u vremenu od 1763-1785. godine, za vladavine carice Marije Terezije i njenog sina i suvladara Josipa II, a izveden je po pojedinim krunskim zemljama i pokrajinama potpuno zasebno i u vremenskim razmacima.

Ovdje je potrebno reći da premjer jedne zemlje, pokrajine ili samo jednog njenog pojasa može biti vojni, geografski i ekonomski. Ono što nas za potrebu ovog projekta posebno interesuje je, naravno, ovaj treći.

Zadatak ekonomskog premjera je da prikaže:

1) veličinu i oblik parcele, njene kulture, odnosno ekonomske kategorije zemljišta: oranice, vrtove, livade, pašnjake, voćnjake, vinograde, šume itd;

2) vlasništvo, t.j. individualni plan.

U periodu od 1785. do 1789. godine izmjerena su u Austrijskoj carevini sva obradiva zemljišta koja su mogla biti osnov za oporezivanje. Podaci mjerenja nijesu bili kao cjelina grafički obrađivani, već samo opisno i popisno, dok su vrednovanje i procjenu zemljišta radi utvrđivanja prihoda i budućeg rasporeda poreskih obaveza obavljali procjenitelji. Zbog nepravilnih postupaka procjenitelja, procjenu zemljišta je dalje sprovodila posebno formirana komisija.

Dakle, na osnovu izdatog uputstva *Instruction für Messtischaufnahmen* trebalo je izmjeriti i iscrtati obradivo zemljište, te odrediti prihod u zrnju prema plodnosti zemljišta (Zuber 1973). Međutim, prevelika brzina kojom su premjer obavljale neobučene osobe, nepouzdanost u obračunavanju površina, a naročito oporezivanje zemljišta na osnovu bruto prihoda, doveli su do ogorčenja i nezadovoljstva zemljoposjednika. Tako da je nasljednik Josipa II, car Leopold II ukinuo Jozefinski katastar 1790. godine.

Za dalji napredak katastra zemljišta značajan je postupak u Francuskoj, gdje je uspješno sprovedena poreska reforma i sastavljen katastar čestica (parcela) na osnovu premjera zemljišta oslonjenog na trigonometrijsku mrežu i na temelju procijenjenog katastarski čistog prihoda po kulturama i klasama. Ovaj premjer je sproveden u periodu od 1809. do 1846. godine.

Carski Patent Franja I

Dolaskom na vlast, car Franjo I naređuje 1810. godine da se pristupi izradi novog propisa za izradu katastra zemljišta u cilju pravednog oporezivanja prihoda od poljoprivredne proizvodnje. Tako, Patent Franja I iz 1817. godine možemo smatrati osnovnim i polaznim pravnim aktom kojim je regulisano uspostavljanje „stabilnog katastra“ u Monarhiji.

U svrhu topografskog premjera zemlje i izrade preciznih vojnih karata, te uvođenja novog, ujednačenog, pravednog i stabilnog poreskog sistema baziranog na neto prihodu, već 1810. godine u Beču je osnovana „Dvorska komisija za uređenje zemljarine“ (Grundsteuerregulierung-Hofcommission) i angažovan general Richter von Binnenthal, istaknuti vojni geograf, koji je izradio „Uputstvo za službenike angažovane oko premjera“, dok je 1816. godine osnovana „Komisija za osnivanje katastra“. Naredne godine, tačnije 23. decembra 1817. Franjo I izdaje i takozvani „Carski patent o uvođenju stabilnog katastra“ (Allerhochstes Patent über die Einführung des stabilen Katasters) prema kojem se u članu 1 ističe da premjer moraju obaviti vlastiti, naučno obrazovani i praktično uvježbani mjerači iz vojnog i civilnog staleža, te da porezu podliježe upotreba kako zemljišta tako i zgrada. Patent se, inače, sastojao od ukupno dvadeset šest članova.

S obzirom da je sprovođenje tog pozamašnog poduhvata (Drugog premjera cijele Habsburške monarhije) iziskivalo mnogo vremena, velike troškove i ogroman broj pomoćne radne snage (Hulfarbeiter), Patentom je bilo određeno da se s uvođenjem katastra ne započinje u svim njemačkim i talijanskim pokrajinama istovremeno, nego da se stvar preduzima pojedinačno po pokrajinama (s tim da Bečki dvor zadržava pravo da odredi redosljed sprovođenja poduhvata). Premjer se, prema odredbi

Patenta, sprovodio po opštinama, te se za svaku izrađivao katastarski plan. Što se premjera i uvođenja katastra u Istri i Dalmaciji tiče, treba pomenuti da se s premjerom Dalmacije započelo 1822. godine u Zadru. Od 1830. do 1834. godine radovi su nakratko prekinuti nakon čega su ponovo nastavljani do 1838. godine kada je napokon premjerena cijela Dalmacija.

Što se procjene i računanja zemljišnog neto prihoda (reiner Grundertrag) tiče, njega je trebalo izračunati na osnovu prosječne (uobičajene) proizvodnje poljoprivredne kulture u dotičnoj katastarskoj opštini i to prema lokalnim i ekonomskim odnosima koji su vladali u dotičnoj pokrajini, te prinosu u prosječno plodnim godinama. Porez na zgrade trebalo je izračunati prema njihovoj kapitalnoj vrijednosti, to jest prema površini zemlje na kojoj zgrada leži, odnosno prinosu (Ertrag) koji bi se ostvario da se čestica koristila u poljoprivredne svrhe, te prema visini najamnine (Zins) koju zgrada ostvaruje ili bi mogla ostvariti (pri čemu je troškove održavanja i starost građevine trebalo uzeti u obzir prilikom izračunavanja poreskog odbitka). Računanje neto prihoda od zemlje ili zgrade trebalo je izvršiti na osnovu ekonomskog premjera, kartiranja i procjene prihoda. U tu su svrhu izrađene takozvane procjene (Schatzungselaborate) u kojima je izvršena inventarizacija i vrednovanje tipova i klasa zemljišta, te način njegove upotrebe (prema kulturama).

Procjena prihoda uzimala je u obzir položaj i kvalitet zemljišta, prosječni prinos kultiviranih zemljišnih čestica koji bi se postigao prosječnom marljivošću („bey Anwendung des gewöhnlichen Fleises“), što drugim riječima znači da se veća marljivost nije sankcionisala. Osim toga, prije usvajanja, rezultati premjera i procjene davani su na uvid zainteresovanim stranama (vlasnicima/cama ili korisnicima/cama koji su imali pravo na prigovor i reklamaciju, a ako su pritužbe bile osnovane, uvažavane su. Neplodni planinski predjeli, stjenoviti tereni, javne površine (ceste, rijeke, kanali i slično), groblja, zgrade državnih ustanova, crkve, vojne kasarne i bolnice nijesu podlijegale porezu, dok su, na primjer, aluvijalni riječni nanosi (odnosno novonastala zemljišta) oporezivani, pri čemu su, ipak, uzimani u obzir izdaci potrebni za pretvaranje takvog terena u poljoprivredno zemljište.

Važno pitanje je bila vizualizacija različitih zemljišta i objekata. U tu svrhu, data su sljedeća obavezujuća uputstva:

- Seoski putevi (makadami), unutrašnjost svih zazidanih zgrada i kameni mostovi se označavaju blijedo crvenom bojom (blijedim karminom), a javne zgrade jarko crvenom (jarkim karminom).
- Fasada zgrada se označava jačom linijom svijetlocrvene boje protegnute unutar zgrade po njenom obodu.
- Svi kolski putevi se označavaju svijetlosmeđom, a pješačke staze i putevi međaši svijetložutom bojom.
- Sve drvene zgrade se ucrtavaju blijedo žutom bojom. Kod drvenih stambenih zgrada fasada se označava linijom tuša.
- Oranice, vrtovi hmelja i nasadi duvana se označavaju gumigutom (carsko žutom bojom smole) svijetlocrvenom ili žućkastosmeđom bojom dobijenom od taloga kafe ili listova duvana, a list duvana se ucrtava tamno smeđom bojom.
- Miješanjem sočno zelene i indigo plave boje vrtovi dobijaju tamniju, a livade i pašnjaci svjetliju boju zelene trave. Vrtovi, pašnjaci i livade razlikuju se na način da crtež ne postane nejasan zbog pretrpanosti ili da se broj čestice ne prekrije.
- Šume kestena se označavaju mješavinom gumiguta (carsko žute boje smole), svijetlocrvene boje (karmina) i tuša, a sve ostale šume i spremišta (remize) smeđom bojom, dok se engleski nasadi označavaju blijedo crnim tušem.
- Svi dvostruko izvučeni potoci i vode kao i jezera, bare, polja riže i morske solane se ucrtavaju blijedo plavom bojom ravnomjerno bez ispiranja. One strane jezera i bara, na kojima iz njih ističe voda, označavaju se linijama koje su povučene kistom zagasito plave boje.
- Rižina polja se označavaju svijetloplavom bojom i prevlače smeđim crtama.

- Nasadi šafrana se označavaju svijetloljubičastom bojom dobijenom od svijetlocrvene boje (karmina) pomiješane s nešto plave boje, a nasadi broćike crvenkastosmeđom bojom. Boja broćike pojačava se cinoberom.
- Za ugljokope treseta, glinokope, pješčane i šljunčane jame, koristi se smeđa boja.
- Gole stijene, pustare i golo kamenje se ne označavaju, dok se za kamenolome miješa plava boja s nešto tuša.

Geometri su morali iste predmete u jednoj opštini označavati istim tonom boje. Nadzornici su vodili računa da geometri koriste otprilike iste tonove boje, te da bojanje različitih opština sprovede što je moguće ujednačenije.

U cilju pravnog uređenja ove materije, donošen je čitav niz propisa, od kojih navodimo samo neke primjere:

- *Instruction für die bei k.k. österreichischen Landesvermessung angestellten Herren Offiziere (1810)*
- *Instruction für die im Calculs-Bureau der k.k. österreichischen Landesvermessung angestellten Herren Offiziere (1810)*
- *Patent über die Einführung des stabilen katasters (1817)*
- *Instruction für die bei der astronomisch k.k. Militär Geographischen Institutes angestellten Individuen (1845)*
- *Zakon o evidenciji zemljišno-poreznog katastra (Zakon o evidenciji) (1883)*

Katastarski plan, ispravljen i nadopunjen služi kao podloga za sastavljanje zemljišne knjige i daje razjašnjenja o položaju i obliku pojedinih dijelova zemljišno-knjižnih tijela (katastarskih čestica), o samim zemljišno-knjižnim tijelima, te njihovim sastavima, pojedinim katastarskim česticama. Na taj način se može voditi dokaz o sadržaju zemljišno-knjižnih tijela, obliku i opsegu, te granicama. Zemljišna knjiga se uvodi na osnovu *Provedbene naredbe Ministarstva pravosuđa za Dalmaciju iz 1881. godine*. Zemljišna knjiga je sastavljena na osnovu reambuliranog katastra prema carskom patentu od 23. decembra 1877. godine. Teritorije opština su razdijeljene na katastarske opštine, a svi poslovi izrade, održavanja, obnavljanja i nadzora su bili u nadležnosti „*Generalne Direkcije Katastra pri Ministarstvu Finansija*“.

Katastarskim premjerom se određuje oblik, površina i posjednik svih pojedinih katastarskih čestica (parcela) jedne katastarske opštine (teritorijalna katastarska jedinica). Nakon premjera katastarskim klasiranjem treba da se odredi čisti prihod, kao osnova za porez na zemljište prema kulturi i bonitetu, kako bi porez na prihod od zemljišta bio pravilan, pravičan i ravnomjieran.

3.2. Arhivska građa mletačkog i austrijskog katastra u Istorijskom arhivu Kotor

Arhivski izvori koji se čuvaju u Istorijskom arhivu Kotor (dalje u tekstu: IAK) odnose se na gotovo čitavo područje obale današnje Crne Gore, ali i na njeno neposredno zaleđe. Od 1309. godine, odnosno od 1326. godine, od kada arhivska građa u IAK-u ima vremenski kontinuitet, na teritoriji današnjeg Crnogorskog primorja i neposrednog okruženja događale su se česte promjene državnih granica između raznih moćnih država koje su kroz sedam stoljeća dugu istoriju upravljale ovim područjem. Neminovno je bilo da takve promjene državnih administracija, potom česte promjene državnih granica i učestalih migracija, značajno utiču na zemljišne evidencije, što se može vidjeti kako u načinu njihovog vođenja, tako i u formi i sadržini tih spisa.

Pored zemljišnih evidencija neiscrpan pisani izvor u kojem se mogu pratiti promjene vlasništva nad zemljom u Državnom arhivu je **sudska arhivska građa** i arhivska građa **notarske kancelarije**, odnosno kancelarije javnih bilježnika. IAK čuva tzv. sudsko-notarske spise od 1326. do 1944. godine. Podaci zahvataju široko područje Boke Kotorske, tačnije teritoriju koja se tokom više stoljeća protezala od Herceg Novog na sjeveru Crnogorskog primorja, do blizu Bara, na jugu (mjesto Spič). Osim podataka o prodaji i kupovini zemlje na raznim lokacijama pomenutog područja, tu su brojni podaci o izdavanju zemljišta u kratkoročni i dugoročni zakup, o nasljeđivanju, poklanjanju, davanju u miraz, diobi po sudskim presudama, i slično, uz obično tačno navedene granice i drugi opis zemljišta na tim mikro-lokacijama, koje je predmet pomenutih transakcija i promjena. Kako iz najranijeg perioda ne postoje sačuvane zemljišne evidencije u formi u kojoj ih danas poznajemo, ova arhivska građa srednjovjekovne notarske kancelarije u Kotoru može da posluži kao važan izvor za rekonstrukciju vlasništva nad zemljištem i u izvjesnoj mjeri da zamijeni zemljišne evidencije i katastar kada ta arhivska građa nije sačuvana, i da je dopuni kada ona postoji.

Takođe, u Statutu Grada Kotora, štampanom u Veneciji 1616. godine, sadržane su razne zakonske odredbe koje se tiču vlasništva nad zemljištem, oporezivanja zemljišnih prihoda, propisa o prodaji, kupovine, razmjene, poklona, najma, zaplijene, obrade zemljišta, i slično, što predstavlja takođe važnu dopunu zemljišnim evidencijama.

3.2.1. Mletačka katastarska građa

U IAK-u su sačuvane neke zemljišne evidencije iz perioda kada je ovim obalnim područjem današnje Crne Gore upravljala Mletačka republika. Tako se u *Arhivskoj zbirci diploma (dukala i listina)*, (1309-1822) čuva rukopisna knjiga „Katastik Grblja“ iz 1430. god.¹ (DACG IAK DIL V-137). U njoj se nalazi zvanični popis zemljoposjednika u selima na području pod nazivom Grbalj (Gornji i Donji). Uz kotorske plemiće i druge građane Kotora, kao vlasnik zemljišta navodi se i „mletačka opština“ (Comune Venetiarum).

U raznim osvajačkim ratovima moćnih imperija i država na ovom malom prostoru često su se mijenjale državne granice, pa samim tim i vlasništvo nad zemljištem i drugim nepokretnostima. Turci 1481. godine osvajaju od Mletačke republike sjevernu polovinu Bokokotorskog zaliva, Herceg Novi i Risan. Međutim, ove dvije moćne države dijele međusobno vlast nad mjestima koja su se nalazila između ova dva grada. Ta područja, podijeljena državnim granicama, bila su izuzetno uzana, kao neke enklave koje su bile postavljene naizmjenično unutar granica turske, odnosno mletačke uprave. Osim toga, zavisno od ratova i pregovaračkih ishoda između velikih sila, mjesta na području Boke Kotorske i zaleđa su čas pripadale jednoj, čas drugoj državi.

Uz sjeverni dio Bokokotorskog zaliva, i na južnom području Crnogorske obale, tokom stoljeća su se mijenjale državne granice. Tako je teritorija Grblja u određenim periodima bila u okviru Otomanske

¹ Originalni naziv je: „Catasticum carubbinorum Zoppe de Gherbili Communitatis Catari“. Katastik je ispisan na pergameni i to na 43 lista. Oni su povezani u tvrdi drveni povež koji je obložen crvenom kožom. Postoje mala ukrasna bakrena dugmad i kopče. Mastilom je izvršena paginacija do str. 86, ali se prema sadržaju vidi da je bilo više stranica koje su uništene. Poznato je da se u Gradskoj biblioteci u Ruanu (Francuska) čuva verzija ovog katastika iz 1457. god. Ona broji 246 stranica. Za razliku od Katastika u Kotorskom arhivu, ovaj primjerak sadrži čitave postupke provjere i novog utvrđivanja vlasništva, nakon što je Mletačka republika uspostavila upravu na ovom području. Važno je pomenuti da se ovdje pominje i stari katastar, što potvrđuje da je grad Kotor odmah nakon dobijanja Grblja od strane srpskog kralja Uroša II u oktobru 1307. god. izvršio podjelu zemlje i formirao katastar.

imperije, dočim su susjedni gradovi i oblasti (Budva, Paštrovići, Lješevići) ostajali u okviru Mletačke republike. U Kiparskom ratu (1570-1573) Turci su ušli u Jadransko more, u područje kojim je dugo suvereno vladala Mletačka republika, tako da je čak i nazivano *Golfo di Venezia*. U ovom ratu Turci su zauzeli mjesta na krajnjem jugu današnje crnogorske obale (Ulcinj, Bar, Spič, odnosno Sutomore).

Kasnije, u Morejskom ratu (1684-1689), sjeverni dio Boke Kotorske ponovo ulazi u sastav Mletačke republike 1687. god.² U međuvremenu između ovih velikih ratova je bilo i drugih manjih okršaja zbog kojih su se pojedina mjesta u Boki Kotorskoj nalazila na kratko čas u sklopu Mletačke republike, pa ponovo Turske. Državne granice između Otomanskog carstva i Mletačke republike često su se mijenjale na relativno malom području Boke Kotorske, da bi se ustalile tek mirom u Požarevcu 1718. godine, nakon tzv. Malog rata. Sve to je ostavilo traga i u zemljišnim evidencijama.

Mlečani su intezivno radili na izradi zemljišnih evidencija na teritoriji Boke Kotorske nakon što su uspjeli da dio zaliva vrate pod svoju vlast. Naredba za mjerenja je odmah izdata, u oktobru 1687. godine, kada se i intezivno krenulo sa iseljavanjem muslimanskog stanovništva sa ovog područja. Prioritet je bio da se razriješi vlasništvo nad zemljom koja je tokom dva stoljeća pripadala Otomanskoj imperiji, odnosno podanicima ove države. Ipak, zbog velikih migracija i haosa zbog iseljavanja muslimanskog življa i naseljavanja hrišćanskog stanovništva, uz probleme sa domicilnim stanovništvom i njihovom imovinom, katastri i Herceg Novog i Risna su završeni tek 1704. godine, odnosno početkom 1705. godine.³ Važno je naglasiti da je oblik ovih katastara, odnosno izbor onoga što se mjeri i unosi tada bio stvar izbora premjerivača, a ne zakonom propisanog uputstva kako treba da izgledaju zemljišni premjeri i od kojeg nema odstupanja. Premjeri i upisi su čak različiti od naselja do naselja unutar teritorija hercegnovskog i risanskog administrativnog područja. Specificirane su razne vrste zemljišta (iako je uglavnom zadržana podjela na oranice, livade i šume), obuhvaćena je i teritorija koja je pod vodom, potom su popisani i izmjereni razni objekti koji su postojali na zemljištu. Mjere su izražene u tzv. padovanskim kampima (*campo padovano*), kvartima (*quarto*) i tavolama (*tavola*). Porez je izražen u mletačkim lirama i soldima. Oba katastra karakteriše veliki broj toponima koji su i slovenskog i turskog porijekla, a napisani su na italijanskom jeziku (mletački idiom). Takođe, vrlo su detaljni podaci o stanovništvu. Važno je napomenuti da oba katastra sadrže i imena ranijih vlasnika. Posebno u tome obiluje Katastar Risna, što ukazuje da je ovo područje bilo više naseljeno turskim življem od hercegnovskog kraja.⁴

Oba ova mletačka katastra iz Boke Kotorske obiljem navedenih podataka izlaze iz okvira koji su tipični za izradu zemljišnih evidencija, a to ih čini izuzetno vrijednim za naučna istraživanja. Rad Marije Crnić Pejović, koja se bavila proučavanjem pomenutih mletačkih katastara, značajan je sa aspekta raznovrsnosti vlasnika, te vrsta zasada zemljišta hercegnovskog kraja krajem XVII i početkom XVIII stoljeća. U njemu se čitalac može upoznati sa obiljem podataka vezanih za vlasništvo i korišćenje zemljišta u ovom kraju.

² Risan je pripao Mletačkoj republici na samom početku Morejskog rata, 1684. godine.

³ Originali oba katastra se čuvaju u Državnom arhivu u Veneciji (*Archivio di Stato di Venezia – A.S.V.*) u fondu *Sindici Inquisitori in Levante*, br. 82-83. Takođe, prepisi se čuvaju u Državnom arhivu u Zadru (DAZ) u fondu „Mletački katastar. Katastarske knjige“ (HR-DAZD-5, 15 i 16). Ovi primjerci su obrađeni i publikovani u knjizi Gligora Stanojevića: *Katastri Herceg-Novog i Risna...* (Stanojević, 1983). U Istorijskom arhivu Kotor se u okviru arhivskog fonda „Upravno-politički spisi vanrednih providura Mletačke republike“ u fascikli broj CC čuvaju prepisi oba katastra.

⁴ Utvrđeno je čak i postojanje nekoliko muslimanskih bratstava na području Risna (Stanojević, 1983).

3.2.2. Arhivska građa Austro-ugarskog katastra u IAK-u

U IAK-u, kao i u još tri arhivska odsjeka Državnog arhiva Crne Gore (Budva, Herceg Novi, Bar) čuvaju se zemljišne evidencije iz vremena austrijske uprave Bokom Kotorskom.

Za područje Boke Kotorske mjerenja su obavljena tokom 1837. i 1838. godine, sa dopunom 1841. godine radi izmjena granica između Austrijske monarhije i Crne Gore.⁵ Originali katastarskih planova iz vremena austrijske uprave bili su odmah nakon triangulacije 1838. godine pohranjeni u Centralnom arhivu u Beču, a u Zadaru u tzv. Arhivu mapa (*Archivio provinciale delle mappe*) pri *Direkciji za katastarski premjer* su bile pohranjene kopije planova i operata.⁶

Sedamdestih godina XIX stoljeća je izvršena revizija katastarskih premjera shodno usvojenim zakonima koji su regulisali ovu oblast. Tako se od 1881. godine ustanovljavaju zemljišne knjige za svaku poresku opštinu i ti poslovi su trajali sve do 1894. godine, zavisno od katastarske opštine. Upisi u glavne knjige su vršeni od 1888. do 1974. godine.

3.2.3. Katastarska opština Gornja Lastva – arhivska građa

Kako je prethodno rečeno, premjer zemljišta za ukupno područje Boke Kotorske, a time i za Gornju Lastvu završen je 1838. godine, s tim što je nakon donošenja Zakona od 25. jula 1871. godine o uvođenju „Obćenitog zakona gruntovničkog“ (Deržavo-zakonski list za kraljevine i zemlje, zastupane u Vieću cesarevinskom, Komad XXXVII – izdan i razposlan dne 15. kolovoza 1871, str. 241-269), te Naredbe Ministarstva pravosuđa od 12. svibnja 1872. godine, kojom se izdaje naputak za overšbu Obćenitoga zakona gruntovničkoga (Deržavo-zakonski list za kraljevine i zemlje, zastupane u Vieću cesarevinskom, Komad III – izdan i razposlan dne 15. siječnja 1872, str. 11-22) izvršena revizija premjera i usklađivanje sa novim propisima. Nakon toga pristupilo se izradi katastarskog zemljišno-knjižnog operata za pojedine katastarske opštine.

⁵ Za opštinu Spič katastarska mjerenja su obavljena nakon 1878. godine kada je ova teritorija odlukom Berlinskog kongresa priključena Bokokotorskom okrugu, dok je susjedni grad Bar pripao Crnoj Gori.

⁶ Na osnovu ugovora između Kraljevine Srba, Hrvata i Slovenaca i Kraljevine Italije iz 1923/24. godine *Arhiv mapa* je iz Zadra preseljen u Split u *Finansijsku direkciju*, odnosno u Državni arhiv u Splitu od 1982. godine...

16.

Zakon od 23. Srpnja 1871,

kojim se ustanovljuje nov red za mjeru i težu.

S privolom jedne i druge kuće vieća cesarevinskoga naredjujem, kako sledi:

Članak I.

Zakonita mera i teža osniva se na metru.

Metar je jedinica mere za duljine; iz metra izvode se jedinice kako mere za površine tako i mere za tjelesnine.

Kilogram, jednak težu kubičnoga decimetra destilovane vode u bezračnu prostoru pri temperaturi od $+ 4$ stupnja stočestnoga toplomera, jedinica je teže.

Podrazdeli jedinica mere i teže, a tako i višekratnici njihovi, prave se po sustavu desetinskom.

Članak II.

Kao premjera valja staklena ona palica, koju imade c. kr. vlada, i o kojoj je obnadjeno, da je — izmierzna u osi kruglastih svojih krajevah — pri temperaturi topečega se leda jednaka 999 997 64 metra od uzornoga onoga metra (metre prototype), koji se pohranjuje u franczkom državnom arkivu u Parizu.

Kao prateža valja onaj kilogram iz gorskoga kristala, koji imade c. kr. vlada, i o kojem je obnadjeno, da je u bezračnu prostoru jednak 999 997 8 miligrama od uzornoga onoga kilograma (kilogramme prototype), koji se pohranjuje u franczkom državnom arkivu u Parizu.

Članak III.

Zakonite mere i teže jesu:

A. Mere za duljinu.

Jedinica	metar,
Podrazdeli: decimetar, toliko, koliko	$\frac{1}{10}$ metra,
centimetar	$\frac{1}{100}$ "
milimetar	$\frac{1}{1000}$ "
Višekratnik: kilometar	1.000 metarah,
myriametar	10.000 "

(Osnovak.)

B. Mere za površine.

a) Obćenite:

Kvadratni mjerah za duljinu;

b) posebne:

mere površnja zemljišnoga.

Jedinica: ar, toliko, koliko 100 kvadr. metarah,

Višekratnik: hektar, toliko, koliko 100 arah.

Zakon o premjeru iz 1871. god.

Kada govorimo o katastarskoj opštini Gornja Lastva, u periodu od 01. jula do 09. septembra 1886. , izvršeno je izlaganje premjera i doneseni su Zapisnici o osnivanju zemljišnika za ovu „poreznu općinu“, a sve u cilju definisanja vlasničkih prava nad nepokretnostima na teritoriji KO Gornja Lastva i kasnijeg određivanja poreskih obaveza.

Iz spisa o osnivanju zemljišnika za KO Gornja Lastva, tačnije iz popisa objekata i zemljišta (*particelle di fabbrica / particelle di terreni*) može se sagledati tačna površina obradivog zemljišta, zemljišta pokrivenog šumom, neplodnog zemljišta itd. Iz tog, dakle, prvog popisa vidimo da je u trenutku osnivanja zemljišnika u Gornjoj Lastvi bilo više od 200 upisanih objekata, s tim što treba pojasniti da su dvorišta kuća takođe dobijala poseban broj čestice zgrade. Što se, pak, tiče čestica zemljišta, od ukupno upisanih preko 5500 čestica, u upisniku pod nazivom Raspored po klasama i kulturama vidimo da su zastupljene sljedeće kategorije: vrt (*orto*), oranica (*arativo*), guvno (*aja*), neproduktivno (*improduttivo*), šuma (*bosco*), pašnjak (*pascolo*), vinograd (*vignato*), groblje (*cimitero*), ulica (*strada*), potok (*torrente*). Sve to proističe iz prethodno navedenih zakonskih tekstova, a u cilju što pravilnijeg oporezivanja korisnika i vlasnika zemljišta. Zanimljivo je da je zemljište pod šumom bilo klasifikovano u 5 različitih kategorija, opet radi određivanja poreske osnovice.

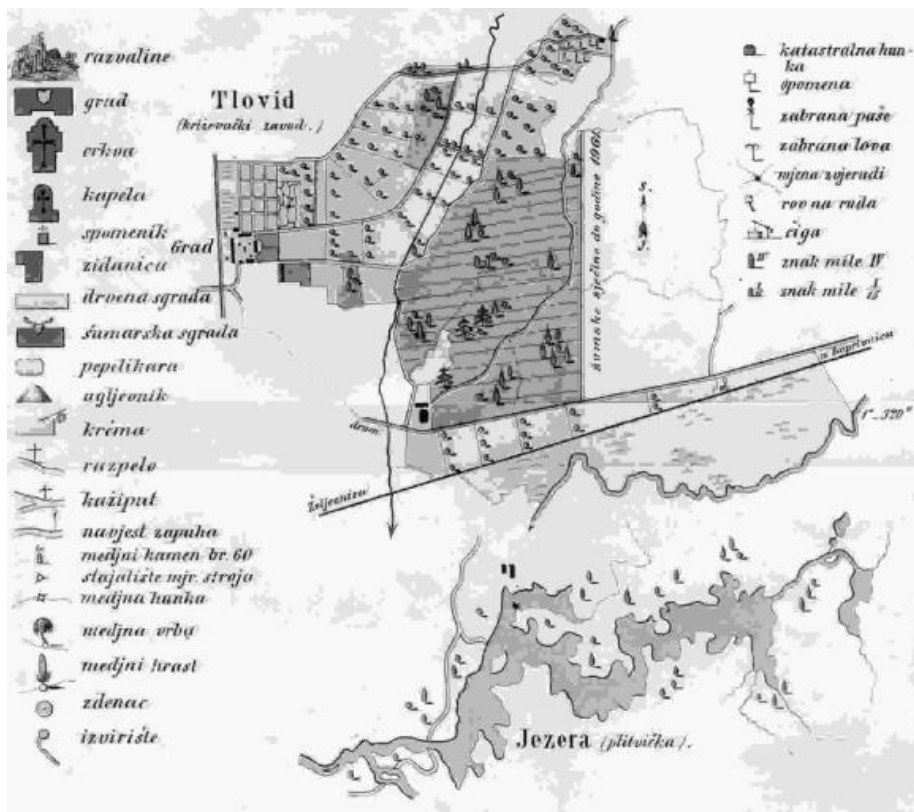
Katastarske mape izrađene nakon završenih premjera rađene su na osnovu preciznih uputstava, poput onog iz 1870. godine sa naslovom *Formular A do U uz Uputstvo za postupak mjerenja, na osnovu Zakona od 24. maja 1869. godine, u cilju regulisanja zemljišnog poreza (Formulario A sino U all'istruzione sul modo di procedere nelle operazioni di misurazione ordinata in base all legge 24 maggio 1869 sull regolazione dell'imposta fondiaria)*. U toj se publikaciji veoma precizno definiše način izrade katastarskih mapa i kompletnog katastarskog operata koji je bio

jednoobrazan za ukupnu teritoriju Austrougarske monarhije. Ono što svakako treba imati na umu je da je jezik administracije u tom periodu na području čitave Dalmacije i Boke Kotorske bio italijanski, te su svi upisi na mapama ovog područja bili na italijanskom jeziku. Tako nailazimo na sljedeće skraćenice:

- Pr. – prato (livada)
- O. – orto (vrt)
- Vg. – vigna (vinograd)
- P. – pascolo (pašnjak)
- Bco. – bosco (šuma)
- Lg. – lago (jezero)
- Pd. – palude (močvara)
- Stg. – stagno (bara)
- T.s. – terreni sterili (neplodno zemljište)

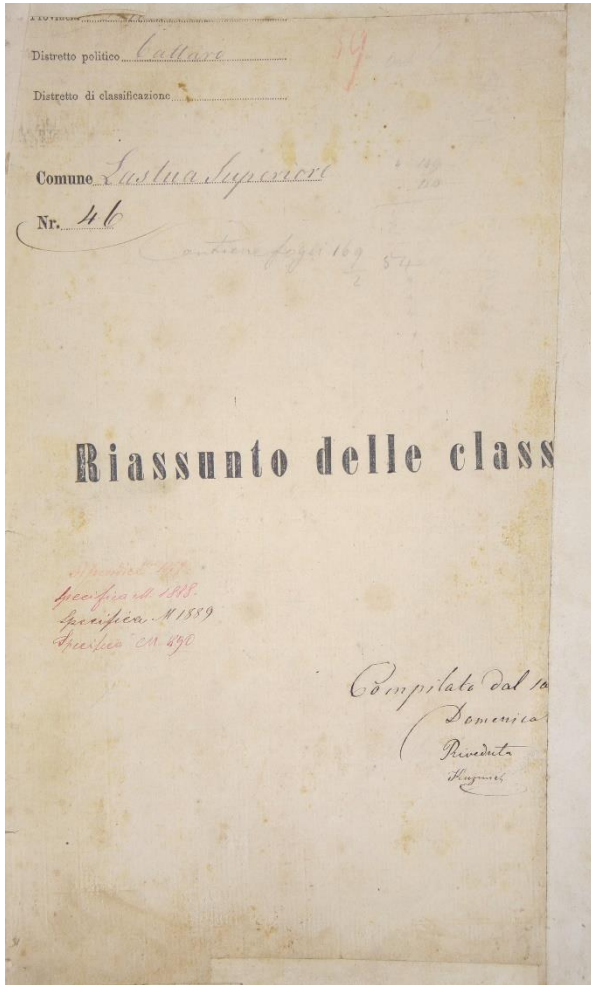
	Православна или католичка црква.		Неоткривена камена дола на издубљеном у шупљинама.
	Православна или католичка црква.		Намени крстови, зајаци.
	Енагора.		Зрвени крстови, зајаци.
	Чауша.		Мадина са откопана.
	Точилонича, мочана.		Пљуток.
	Шуларска зрага или шуљко нагориштво.		Отворени мељераф.
	Помиланска зрага.		Мељерафски ситиуџ
	Куташило.		Трамик
	Миш на вогу.		Умирни сферер
	Ватрара на вогу.		Шуркови, џуџе.
	Фадрика за прераду мотана.		Бунари
	Мишкови на вогу.		Пародрогска станица
	Зраге за становање		Чоруба грбеке
	Привредне зрачевине		Окноурагу
	Трајаси под кровом.		Највиша окна
	Шуша, дарака.		Будници и испренивани сондирањени.
			Пошкови.
			Трајаси каменне руднице.

Legenda za katastarske mape

Legenda za katastarske mape

Iz svih ovih podataka, kako na mapama, tako i u zemljišnim knjigama za KO Gornja Lastva, moguće je rekonstruisati način korišćenja zemljišta i ukupnu poljoprivrednu djelatnost u naselju, te vlasničke odnose u periodu od osnivanja zemljišnika do 90-ih godina XX stoljeća.

Pregled po klasama zemljišta

Qualità di coltura										Rendita netta															
Numero catastrale particello	Superficie								Classe								Classe								
	1	2	3	4	5	6	7	8	1	2	3	4	5	6	7	8	1	2	3	4	5	6	7	8	
154																									
157																									
158																									
159																									
160																									
161																									
162																									
163																									
164																									
165																									
166																									
167																									
168																									
169																									
170																									
171																									
172																									
173																									
174																									
175																									
176																									
177																									
178																									
179																									
180																									
181																									
182																									
183																									
184																									
185																									
186																									
187																									
188																									
189																									
190																									
191																									
192																									
193																									
194																									
195																									
196																									
197																									
198																									
199																									
200																									
201																									
202																									
203																									
204																									
205																									
206																									
207																									
208																									
209																									
210																									
211																									
212																									
213																									
214																									
215																									
216																									
217																									
218																									
219																									
220																									
221																									
222																									
223																									
224																									
225																									
226																									
227																									
228																									
229																									
230																									
231																									
232																									
233																									
234																									
235																									
236																									
237																									
238																									
239																									
240																									
241																									
242																									
243																									
244																									
245																									
246																									
247																									
248																									
249																									
250																									

Pregled po klasama zemljišta sa površinama

4. Analiza namjene površina za područje Gornje Lastve

Boka Kotorska, zahvaljujući specifičnoj geopolitičkoj poziciji, bila je predmet kartografskog interesovanja tokom dugog istorijskog perioda. Istorijski kartografski materijal od velikog je značaja u interpretaciji kulturnog predjela. Za prostor Boke Kotorske, od najveće važnosti su premjeri Austrougarske monarhije, upravo zbog neosporne prostorne preciznosti.

O prostornoj organizaciji i prirodi naselja najbolje svjedoče katastarski izvori. Nestankom Mletačke republike i zauzimanjem njenih teritorija, Boka Kotorska ulazi u interesnu sferu velikih sila tog vremena, od kojih najmoćnija Habsburška monarhija ugovorom iz Campoformija 1797. godine dolazi u posjed, tada već bivše mletačke Dalmacije, a samim tim i Boke Kotorske. Katastarski premjer Dalmacije, koja je tada obuhvatala područje od Karlobaga do Boke Kotorske, trajala je od 1823. do 1838. godine (Slukan-Altić 2008, 305).

Zemljišnim premjerom Boka Kotorska po prvi put dobija standardizovanu katastarsku evidenciju koja uključuje vrijedne prostorne podatke. Tako je svaka katastarska (porezna) opština, kojih je u Dalmaciji bilo 744, dobila popise kućnih i zemljišnih čestica. Vlasničke ili druge promjene bilježene su doctavanjem crvenom bojom na katastarskim planovima ili indikacijskim skicama (tzv. reambulacija).

Istorijski katastarski izvori omogućavaju prepoznavanje i praćenje promjena koje su uticale na preobrazbu predjela. Notacije koje se odnose na prirodu zemljišnih posjeda omogućavaju prilično preciznu rekonstrukciju predjela, odnosno primarnu namjenu površina. Stoga, istorijski katastar predstavlja jedinstveni izvor prostornih informacija koje su neophodne u razumijevanju procesa promjena unutar predjela.

Za analizu prostora KO Gornja Lastva, utvrđivanja nekadašnjeg načina korišćenja ali i uspostavljanja veze između morfologije prostora i njegove namjene, dostupnosti i mogućnosti korišćenja, upotrebljavani su kartografski prikazi prostora iz različitih vremenskih perioda.

Najstarija korišćena karta je osnovni katastarski plan iz vremena pripadnosti ovog prostora Austrougraskoj monarhiji iz 1838. godine, koji se nalazi u Državnom arhivu u Splitu. Korišćen je i materijal koji posjeduje Uprava za nekretnine Crne Gore i koji je ustupljen za potrebe projekta:

- Osnovna topografska karta 1:25 000 UZN (rasterski i vektorski format),
- Digitalni ortofoto (DOF) za KO Gornja Lastva – Tivat,
- Ažurirani katastarski premjer za KO Gornja Lastva – Tivat .

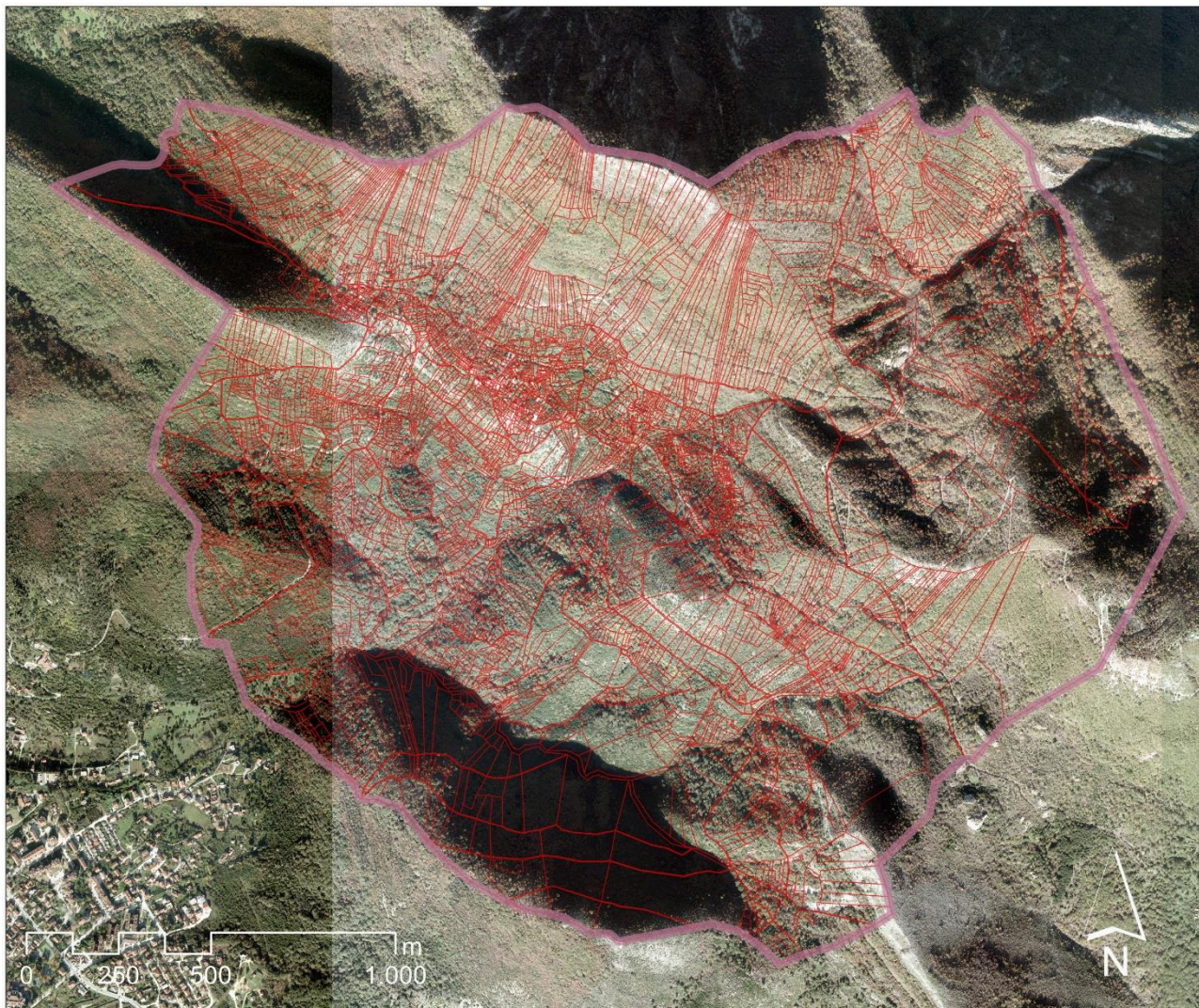
Georeferenciranje katastarskih planova iz 1838. godine tj. uspostavljanje veze između koordinatnog sistema skeniranog katastarskog plana i zvaničnog koordinatnog sistema državnog katastra Crne Gore rađena je tzv. interaktivnom metodom. Dakle, sprovedena je uporedna identifikacija tačaka na skeniranoj podlozi (austrougarski katastar) i vektorskom sadržaju zvaničnog državnog katastra Crne Gore.

Katastarska opština Gornja Lastva, georeferencirani Austrougarski katastar iz 1838. godine - Državni arhiv u Splitu

Vektorizacija digitalizovanih planova, odnosno njihova transformacija u vektorski oblik, bila je neophodna zbog analitičkih postupaka u analizi površina (brojnost, površina, visina, eksponiranost, grupisanje itd). Prema katastarskom operatu KO Gornja i Donja Lastva (Lastua Superiore con Lastua Inferiore) proteže se na 6 listova i prikazana je na planu grafičkog premjera (tzv. pregledna skica). U konkretnom slučaju odlučeno je da se vektorizacija uradi ručno, odnosno da određivanje koordinata karakterističnih tačaka, međnih i drugih tačaka elemenata katastarskog plana, obavlja operater tehnikom tzv. ekranske vektorizacije. Vektorizacija je sprovedena određivanjem početne i krajnje tačke vektora po sredini rasterske linije sa minimalnim dodavanjem lomnih tačaka.

Neophodno je napomenuti da su zbog dostupnosti podataka vektorizovane jedino granice starog stanja. Način upotrebe zemljišta nakon reambulacije planova nije uziman u razmatranje jer nije bilo moguće utvrditi novo stanje namjene. Svakoj katastarskoj čestici dodijeljen je odgovarajući broj a njenim djelovima u **prostornoj bazi podataka** način upotrebe površine i akronim za bližu determinaciju prirode poljoprivredne površine.

Katastarska opština Gornja Lastva - vektorizovani Austrugarski katastarski plan (1838) i digitalni ortofoto prikaz (2011)
Uprava za nekretnine – Podgorica

Zbog nedostatka tumača znakova za planove koji su izrađeni 1838. godine za područje Boke Kotorske, **određivanje namjene površina** izvedeno je objedinjavanjem nekoliko tumača znakova, kao i direktnim uvidom u grafičke prikaze simbola na katastarskim planovima u arhivskoj građi *Državnog arhiva u Splitu* – Hrvatska i projekta *MAPIRE*⁷.

Posebna pažnja posvećena je analizi topografskih znakova za katastarski premjer Bosne i Hercegovine iz 1860. godine (*Instruction für die Katastral-Vermessung Bosnien und Herzegovina*), što predstavlja detaljno uređen način prikazivanja sadržaja na katastarskim planovima (Arnautović, 2013).

Na ovaj način izvršeno je određivanje namjene površina za područje KO Gornja Lastva. Pojedine katastarske čestice imale su više načina namjene, a da takvo stanje nije notirano razdjelnom linijom upotrebe površine, već samo kombinacijom dva ili više simbola. U takvim slučajevima, namjena površine je izvođena na osnovu prikaza simbola u proporcionalnom odnosu zastupljenosti kulture.

⁷ Više o MAPIRE projektu možete naći na adresi: <https://www.arcanum.hu/en/mapire/>

Namjena površina određivana je i kombinacijom grafičkog prikaza simbola i slovne notacije. Tako grafički prikaz za *Stablo masline (Öhlbäumen)* i slovne notacije *A (Äcker)* za oranicu na kraju namjenu površine određuje kao *Oranicu sa maslinovim drvećem*, odnosno obradivu površinu pod maslinovim drvećem. Ovakav pristup rezultirao je znatnim uvećanjem heterogenosti i kompleksnosti namjene površina.

Za područje KO Gornja Lastva površine 481,6 ha vektorizovano je ukupno 5685 parcela, dok ukupan broj kategorija koje determinišu namjenu površina iznosi 38.

Namjenu površina, njihovu brojnost i površinu možete vidjeti u Tabeli 1.

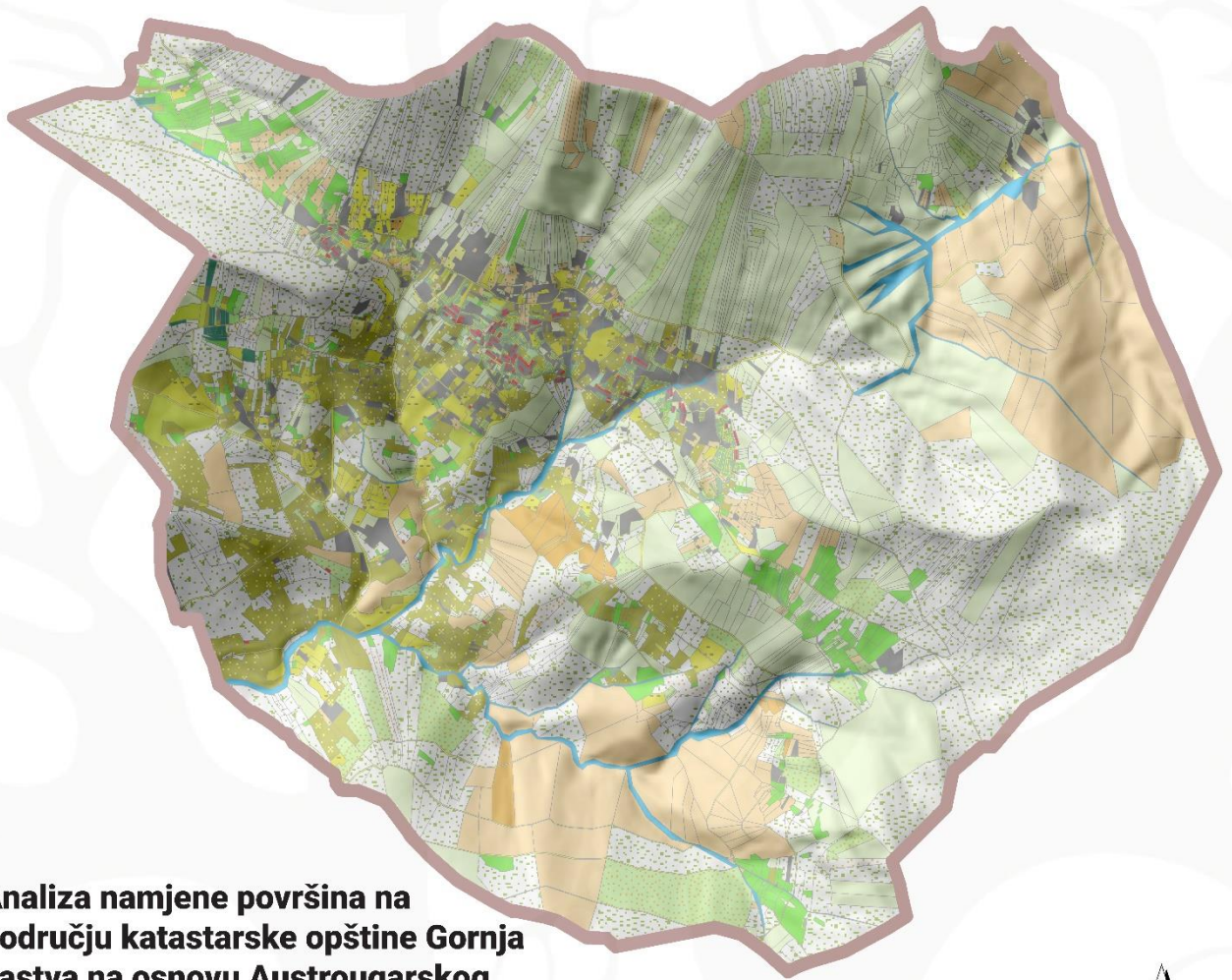
NAMJENA POVRŠINE	BROJ PARCELA	HA
Pašnjak sa šikarom	495	137,794
Pašnjak	1114	108,718
Listopadna šuma	231	74,191
Oranica sa maslinovim drvećem	549	24,918
Pašnjak sa listopadnim drvećem	83	20,051
Pašnjak sa stablima maslina	269	19,663
Nepoznato	936	16,208
Vinograd	412	15,053
Vinograd i maslinjak	177	10,057
Oranica sa maslinovim drvećem i čokotima vinove loze	146	9,906
Potok	33	8,014
Teretni put	107	7,775
Oranica sa čokotima vinove loze	185	5,856
Povrtnjak	547	4,595
Pašnjak sa listopadnim drvećem i šikarom	22	4,390
Kestenjaci	22	3,604
Oranica sa maslinovim drvećem, čokotima vinove loze i vočkama	10	2,444
Oranica sa čokotima vinove loze i vočkama	29	1,581
Kamena kuća	193	0,930
Pašnjak sa stablima maslina i šikarom	7	0,878
Oranica sa vočkama	20	0,829
Vinograd, maslinjak i voćnjak	15	0,672
Pašnjak sa stablima maslina i vočkama	4	0,544
Povrtnjak sa maslinovim drvećem	22	0,539
Pašnjak sa vočkama	3	0,525
Pašnjak sa listopadnim drvećem i stablima maslina	6	0,417
Pašnjak sa čokotima vinove loze i stablima maslina	7	0,365
Vinograd i voćnjak	8	0,303
Pašnjak sa čokotima vinove loze	6	0,288
Oranica sa maslinovim drvećem i vočkama	5	0,19
Povrtnjak sa čokotima vinove loze	6	0,106
Ograđeno groblje	2	0,095
Povrtnjak sa vočkama	5	0,083

Povrtnjak sa maslinovim drvećem i vočkama	2	0, 083
Oranica sa listopadnim drvećem	2	0, 080
Povrtnjak sa čokotima vinove loze i vočkama	1	0,037
Povrtnjak sa čokotima vinove loze i maslinovim drvećem	1	0,029
Crkva	3	0, 023

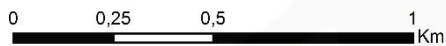
Analizom i preklapanjem karata, došlo se do prilično jasne slike nekadašnjeg izgleda pejzaža koji je bio rezultat obrađivanja zemljišta, odnosno razvijene poljoprivrede u Gornjoj Lastvi i izrađeno je nekoliko virtuelnih rekonstrukcija izgleda poljoprivrednog pejzaža prikazom preovlađujućih kultura (masline, vinogradi... ili njihova kombinacija). Zbog ograničenog a kratkog vremena trajanja projekta, svi ovi poslovi nijesu dovršeni u mogućoj mjeri, ali su urađeni u obimu dovoljnom da se pokažu mogućnosti ovakvog pristupa koji bi u potrebnom vremenu mogao dati potpunije rezultate.

Zona katastarske opštine Gornja Lastva na topografskoj karti Austrougarske monarhije i susjednih oblasti u razmjeri 1:75000, Treći vojni premjer 1869 – 1887. godine

Analiza namjene površina na području katastarske opštine Gornja Lastva na osnovu Austrougarskog katastarskog plana iz 1838. godine

Legenda

lastua_superiore

PARCEL

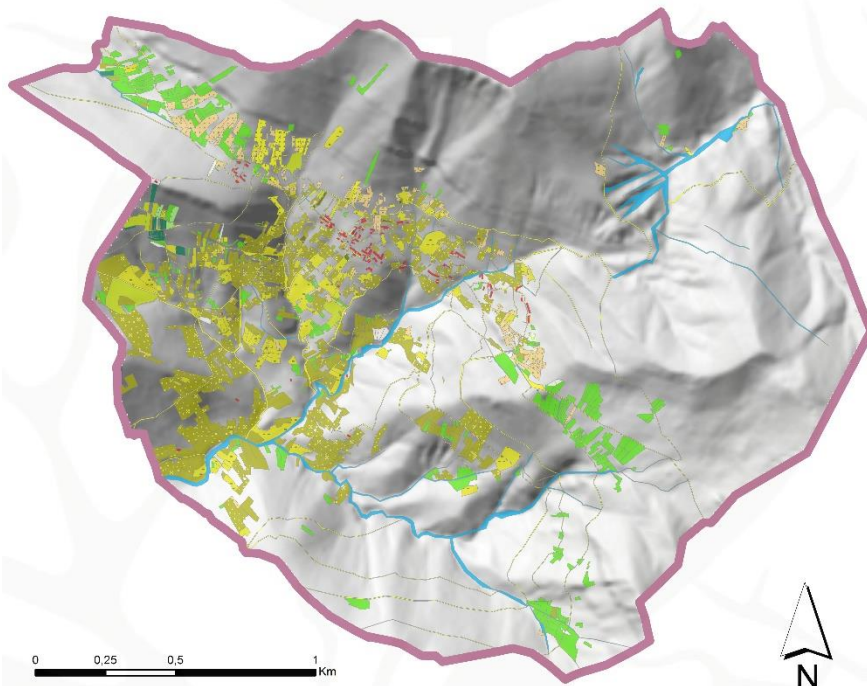
- Oranica sa listopadnim drvećem
- Oranica sa voćkama
- Oranica sa čokotima vinove loze
- Oranica sa čokotima vinove loze i voćkama
- Oranica sa maslinovim drvećem
- Oranica sa maslinovim drvećem i voćkama

- Oranica sa maslinovim drvećem i čokotima vinove loze
- Oranica sa maslinovim drvećem, čokotima vinove loze i voćkama
- Vinograd
- Vinograd i maslinjak
- Vinograd i voćnjak
- Vinograd, maslinjak i voćnjak
- Povrtnjak
- Povrtnjak sa čokotima vinove loze
- Povrtnjak sa maslinovim drvećem
- Povrtnjak sa čokotima vinove loze i maslinovim drvećem
- Povrtnjak sa voćkama
- Povrtnjak sa čokotima vinove loze i voćkama
- Povrtnjak sa maslinovim drvećem i voćkama
- Kestenjaci
- Listopadna šuma
- Pašnjak

- Pašnjak sa šikarom
- Pašnjak sa listopadnim drvećem
- Pašnjak sa listopadnim drvećem i šikarom
- Pašnjak sa listopadnim drvećem i stablima maslina
- Pašnjak sa voćkama
- Pašnjak sa čokotima vinove loze
- Pašnjak sa čokotima vinove loze i stablima maslina
- Pašnjak sa stablima maslina

- Pašnjak sa stablima maslina i šikarom
- Pašnjak sa stablima maslina i voćkama
- Crkva
- Ograđeno groblje
- Kamena kuća
- Potok
- Teretni put
- Nepoznato

Analiza namjene površina na području katastarske opštine Gornja Lastva na osnovu Austrougarskog katastarskog plana iz 1838. godine

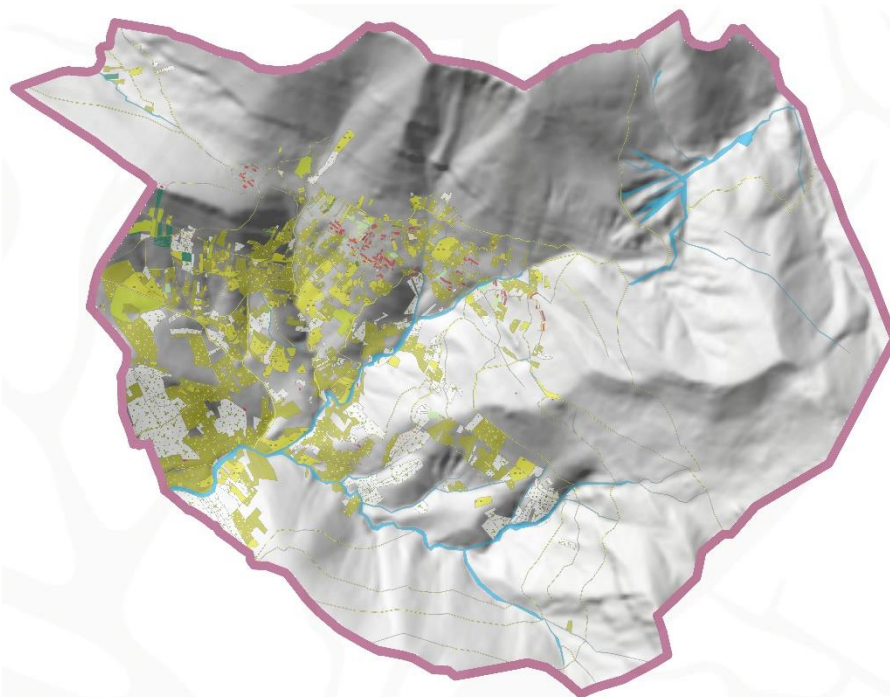

Površine pod vinogradima i maslinama

Legenda

- Oranica sa čokotima vinove loze
- Oranica sa čokotima vinove loze i vočkama
- Oranica sa maslinovim drvećem
- Oranica sa maslinovim drvećem i vočkama
- Oranica sa maslinovim drvećem i čokotima vinove loze
- Oranica sa maslinovim drvećem, čokotima vinove loze i vočkama
- Vinograd
- Vinograd i maslinjak
- Vinograd i voćnjak
- Vinograd, maslinjak i voćnjak
- Povrtnjak sa čokotima vinove loze
- Povrtnjak sa čokotima vinove loze i maslinovim drvećem
- Povrtnjak sa čokotima vinove loze i vočkama
- Pašnjak sa čokotima vinove loze
- Pašnjak sa čokotima vinove loze i stablima maslina
- Crkva
- Ograđeno groblje
- Kamena kuća
- Potok
- Teretni put

Površine pod vinogradima i maslinama

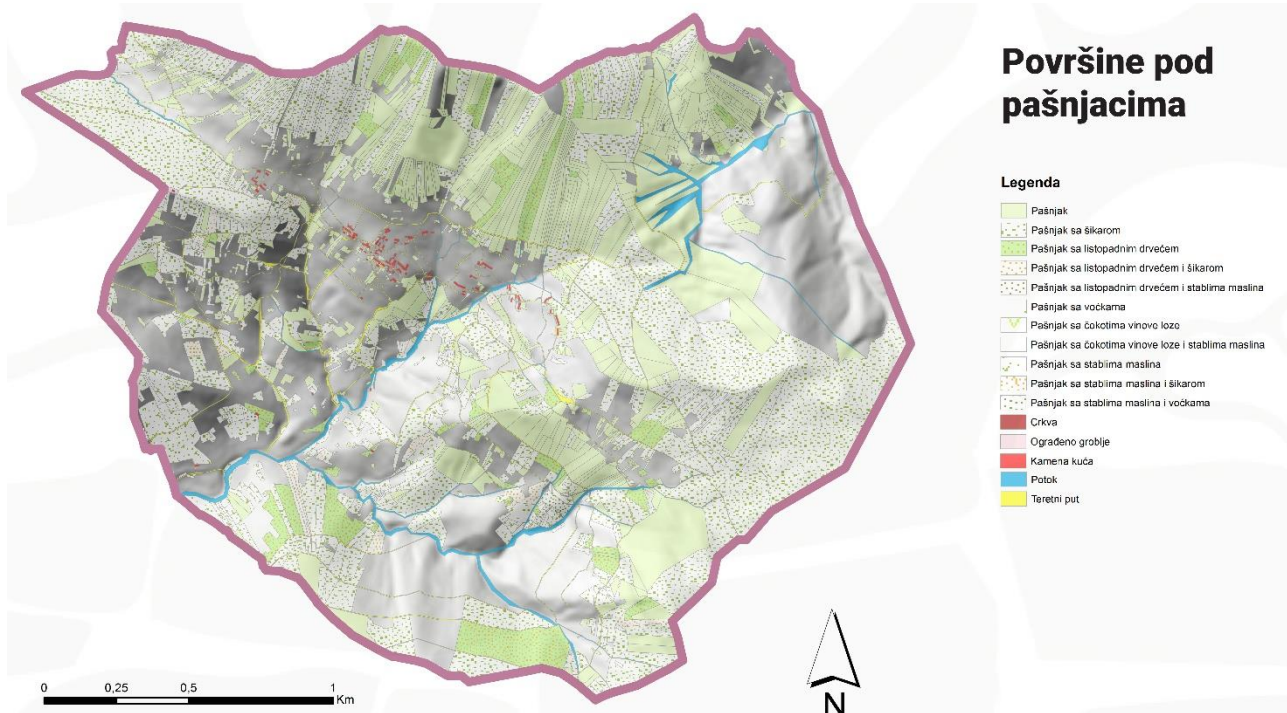

Površine pod maslinama i vinovom lozom

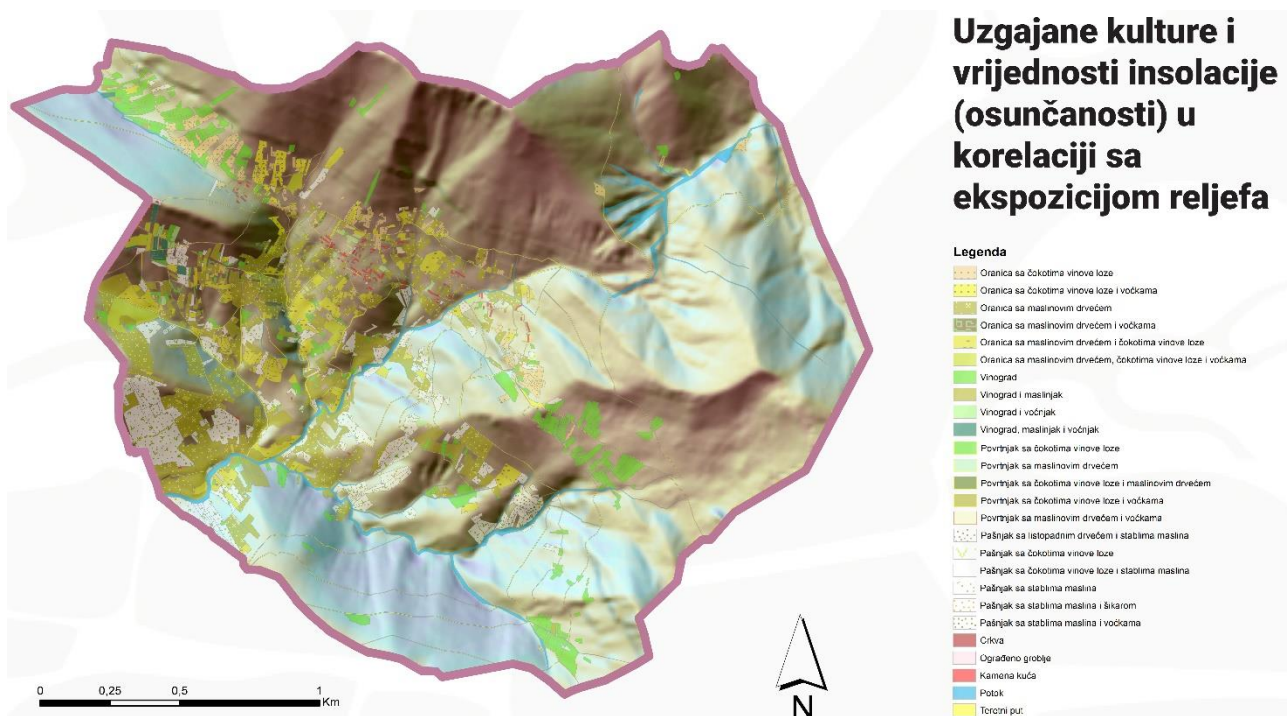
Legenda

- Oranica sa maslinovim drvećem
- Oranica sa maslinovim drvećem i vočkama
- Oranica sa maslinovim drvećem i čokotima vinove loze
- Oranica sa maslinovim drvećem, čokotima vinove loze i vočkama
- Vinograd i maslinjak
- Vinograd, maslinjak i voćnjak
- Povrtnjak sa maslinovim drvećem
- Povrtnjak sa čokotima vinove loze i maslinovim drvećem
- Povrtnjak sa maslinovim drvećem i vočkama
- Pašnjak sa listopadnim drvećem i vočkama
- Pašnjak sa listopadnim drvećem i stablima maslina
- Pašnjak sa stablima maslina
- Pašnjak sa stablima maslina i sikanom
- Pašnjak sa stablima maslina i vočkama
- Crkva
- Ograđeno groblje
- Kamena kuća
- Potok
- Teretni put

Površine pod maslinama i vinovom lozom

Površine pod pašnjacima

Uzgajane kulture i vrijednosti insolacije (osunčanosti) u korelaciji sa ekspozicijom reljefa

5. Preporuke za obnovu tradicionalnog poljoprivrednog pejzaža u Gornjoj Lastvi i nastavak aktivnosti

Aktivnosti koje su sprovedene u okviru pilot projekta predstavljaju prvi korak u procesu obnove tradicionalnog poljoprivrednog pejzaža u Gornjoj Lastvi. Kroz ostvarena istraživanja, uočeni su problemi odnosno aktivnosti koje bi pomogle u kompletiranju podataka odnosno u procesu obnove, a koji nisu mogle biti sprovedene zbog ograničenog trajanja projekta.

Sprovedene su aktivnosti koje se odnose na **identifikaciju** tradicionalnog poljoprivrednog pejzaža, koje predstavljaju osnovu za dalju analizu i preporuke za obnovu. Dobijeni su precizni podaci o poljoprivrednom zemljištu u Gornjoj Lastvi u XIX vijeku, kulturama koje su se uzgajale i njihovoj prostornoj distribuciji. Urađena je okvirna **procjena trenutnog stanja**, koje karakteriše zapuštenost i zaraslost većeg dijela poljoprivrednih površina. Međutim, bilo bi neophodno na osnovu detaljnih terenskih istraživanja uraditi i detaljniju analizu. Na osnovu svih prikupljenih podataka i analiza, i na osnovu razgovora koji je vođen sa vlasnicima/nasljednicima imanja, zaključeno je da prostor Gornje Lastve, bez obzira na trenutnu zapuštenost većeg dijela poljoprivrednih površina, svakako ima **značajan potencijal za obnovu poljoprivrednih aktivnosti na površinama koje su se u prošlosti koristile za tu namjenu** i da bi ta obnova bila veoma bitna za proces **revitalizacije sela**. Podrška za ovakva usmjerenja nalazi se i u važećem Urbanističkom projektu revitalizacije Gornje Lastve, u strateškim planovima Opštine Tivat uključujući i plan za zaštitu Vrmca kao parka prirode. Obnovom poljoprivrednih djelatnosti uticalo bi se i na obnovu karakterističnog kulturnog pejzaža Gornje Lastve.

Na osnovu prikupljenog i analiziranog materijala preporučuje se i **nastavak aktivnosti u Gornjoj Lastvi** kroz slijedeće faze:

- **Sprovesti detaljna terenska istraživanja**
 - mapirati sve suhomedje i terasaste dolce koji se ne vide i urušavaju se jer ih je zauzela šuma
 - identifikovati autohtone sorte koje su se nekada uzgajale (i danas se na padinama među šumskim grmljem mogu prepoznati nekadašnji nasadi voćaka)
- Potrebno je **rješavati problem vlasništva**, usitnjenih parcela i puno vlasnika na jednoj parceli:
 - razmotriti različite modele udruživanja, korištenja i upravljanja zemljištem
 - razmotriti mogućnosti za ukрупnjavanje parcela
- **Riješiti pitanje vodosnabdijevanja**, potrebno je osigurati dovoljne količine vode za zalivanje. Izmijenjeni klimatski uslovi su učinili da potoci ostaju bez vode u većem dijelu godine, obnovljena poljoprivreda bi bila obimnija i zahtjevnija, obrađivanje zemlje/poljoprivreda ne smije zavisiti od prirodnog navodnjavanja
- **Riješiti pitanje zbrinjavanje zelenog otpada**. Predhodno čišćenje zaraslog poljoprivrednog zemljišta i kasnije njegovo korištenje i redovno održavanje proizvesti će velike količine zelenog otpada koji treba zbrinjavati što bliže mjestu nastanka; danas uobičajeno spaljivanje nije prihvatljivo a nije ni korisno kako bi moglo biti. Potrebno je iznaći ekološki prihvatljive i korisne modele zbrinjavanja zelenog otpada (npr. kompostiranje ili pretvaranje u energiju iz biomase)

- Kroz sve aktivnosti koje se planiraju neophodno je **poštovanje i njegovanje tradicije** - tradicionalna poljoprivreda, tradicionalne sorte, tradicionalne vještine su stvorile poljoprivredne pejzaže pa ih treba koristiti u njihovoj obnovi i razvoju.

6. Bibliografija i izvori

Izvori

Arhivska građa Istorijskog arhiva Kotor

Austrougarski katastarski plan iz 1838. godine za KO Gornja Lastva, Državni arhiv u Splitu

Osnovna topografska karta 1:25 000 UZN (rasterski i vektorski format), Uprava za nekretnine Crne Gore

Digitalni ortofoto (DOF) za KO Gornja Lastva – Tivat, Uprava za nekretnine Crne Gore

Ažurirani katastarski premjer za KO Gornja Lastva – Tivat, Uprava za nekretnine Crne Gore

Planovi

Urbanistički projekat revitalizacije 13 ambijentalnih cjelina u Opštini Tivat, (1982-1986), CEP Beograd, RO za obnovu i izgradnju Tivat

PUP Tivta do 2020, (2010), URBI Montenegro DOO Podgorica (Urbanistički Inštitut Republike Slovenije Ljubljana)

Bibliografija

Arnautović, K., (2013), Topografski znaci na katastarskim planovima austro-ugarskog premjera Bosne i Hercegovine, Geodetski glasnik, 44, 72–85.

Slukan – Altić, M., (2008), Kulturni i prirodni pejzaži Miljevaca u austrijskom katastru 1828.-1878. Zbornik radova sa znanstvenog skupa Miljevci u prošlosti (s pogledom u budućnost), (ur.) Marguš, Drago; Menđušić Marko, Visovac - Drinovci, 2008 : Miljevački Sabor, pp.303-320.

Miljković, D. (1953), Agrarno pitanje u Boki Kotorskoj - Naselje Prčanj - (1838-1941), Spomenik CIII, SAN, Beograd, 25-34

Lisavac, K., Mihaliček, M., Vrzić M., Popović, A. (2015) Kulturna baština Vrmca, Opština Tivat, Kulturno zavičajno udruženje Napredak Gornja Lastva, EXPEDITIO

Roganović, D. (2015) Prirodne vrijednosti Vrmca, Opština Tivat, Kulturno zavičajno udruženje Napredak Gornja Lastva, EXPEDITIO

Bilušić Dumbović, B., Kušan, V., Petrović, D., Lisavac, K., Franović, J., Katelan, J., Bilušić, M., Mihulja, ., Šteko, V., Rapić, S., Posavec, M. (2015) Kulturni pejzaž Vrmca, Opština Tivat, Kulturno zavičajno udruženje Napredak Gornja Lastva, EXPEDITIO

Arhitektonske studentske radionice, (2011) Gornja Lastva između sjećanja i sadašnjosti, Kulturno zavičajno udruženje Napredak Gornja Lastva

Literatura za detaljnije proučavanje – Arhivska građa mletačkog i austrijskog katastra u Istorijskom arhivu Kotor

Slukan-Altić Mirela, Povijest mletačkog katastra Dalmacije, Arhivski vjesnik, god. 43 (2000), str. 171-198.

Stanojević Gligor, Katastri Herceg Novog i Risna iz 1704. godine, „Spomenik“ Srpske akademije nauka i umjetnosti, Odjeljenje istorijskih nauka, br. 125, Beograd 1983.

Stanojević Gligor, Prvi katastar hercegovačkog kraja iz 1702. godine, „Glasnik Cetinjskih muzeja“, Cetine 1974, knj. VII, str. 129-172.

Vodič Državnog arhiva u Zadru, Zadar 2014, knj. I i II.

Literatura za detaljnije proučavanje – Uopšteno o katastru zemljišta i zemljišnoj knjizi

Crnić Pejović Marija, Vlasnici i vrste zasada zemljišta hercegovačkog kraja krajem 17. i početkom 18. vijeka, Arhivski zapisi, god. XXIII, 2016, str. 125

Benčić, D. (1984): Zakon o mjernim jedinicama iz 1871.godine, Geodetski list, 4-6, 148-151.

Borčić, B., Frančula, N. (1969): Stari koordinatni sustavi na području SR Hrvatske

Božičnik, M. (1973): Kartografske publikacije-čuvanje i korištenje, Geodetski list, 240-255

Božičnik, M., Zanić, J. (1976): Dokumentacioni centar Grada Zagreba-podaci Geodetske izmjere i Katastra zemljišta kao njegov sastavni dio, Geodetski list, 4-6, 102-112.

Božičnik, M. (1978): Povodom 160. obljetnice katastarske izmjere u Hrvatskoj, Geodetski list, 283-301.

Božičnik, M. (1981): Geodetski pravilnici ogledalo našeg rada u prošlosti i budućnosti, Geodetski list, 1-3, 39-49.

Božičnik, M. (1981): Jučer, danas, sutra katastarske izmjere i katastra zemljišta u SR Hrvatskoj, Geodetski list, 7-9, 283-301.

Božičnik, M. (1982): Problematika osnivanja katastra zgrada, Geodetski list, 1-3, 62-69.

Božičnik, M. (1983): Zagrebački katastar zemljišta između druge i treće katastarske izmjere Grada Zagreba od 1914. do 1960. godine, Geodetski list, 7-9, 167-181, 10-12, 247-258.

Božičnik, M. (1988): Kako geodetske podloge prilagoditi potrebama izrade provedbenih urbanističkih planova, Geodetski list, 4-6

Božičnik, M. (1988): O granicama općina kao osnovnih društveno političkih zajednica i o problemima njihovog utvrđivanja, Geodetski list, 7-9, 259-270.

Božičnik, M. (1991): Izvornici za sastavljanje Hrvatske geodetske monografije, Geodetski list, 4-6, 165-177.

Božičnik, M. (1995): Hrvatski katastar zemljišta na putu ka obliku međnog katastra, Geodetski list, 1, 25-36.

Čuček, I. (1978): Obnova grafičkih katastarskih planova 1:2880, Drugo jugoslavensko savetovanje o katastru zemljišta-Portorož, 63-71.

Gjurašić Marija (2014.): Zemljišna izmjera i ustroj Stabilnoga katastra Franje I. u Dalmaciji prema Carevu patentu iz 1817. godine i Katastarskome i mjerničkome napatku iz 1820. godine, Povijesni prilozi 46, str. 287-358

Eurorecht (1996): CroLex 96

Jonke, K. (1952): Neki problemi geodetsko-katastarske službe, Geodetski list, 9-12, 278-281.

Košutić, M. (1910): Gruntovno pravo, Zagreb

Košutić, M. (1931): Tumač k Zakonu o zemljišnim knjigama, te Zakonu o unutarnjem uređenju, osnivanju i ispravljanju zemljišnih knjiga, Zagreb

- Köröškenji, V. (1874): Geodäsija, Zagreb
- Krbek, I. (1922): Zemljišna zajednica, Zagreb
- Kreiziger, I. (1950): O postanku karata i planova, Geodetski list, , 318-326.
- Krmpotić, F. (1958): Utvrđivanje maksimuma poljoprivrednog zemljišta i izdavanje viška u postupku komasacije zemljišta, Geodetski list, 10-12, 475-480.
- Madžarac, Lj. (1987): O katastarskim izmjerama i zemljišnoj knjizi u općini Glina, Geodetski list, 4-6, 163-169.
- Madžarac, Lj. (1991): Vrste međa i točnost njihova prikaza na katastarskim planovima, Geodetski list, 4-6, 197-206.
- Majetić, J. (1992): Zbirka geodetsko katastarskih propisa, Narodne novine, zbirka propisa
- Majetić, J. (1996): Primjena upravnog postupka kod provedbe promjene stanja u katastru zemljišta, Geodetski list, 1, 41-50.
- Narodne n. (1996): Zakon o vlasništvu i drugim stvarnim pravima i Zakon o zemljišnim knjigama, zbirka propisa
- Narodne n. (1999): CD-ROM - Zbirka izašlih brojeva službenog glasila Republike Hrvatske Narodne novine od 1990. do 1998.
- Šeferdžić, J. (1958): Prvi zemaljski - jozefinski premjer, Geodetski list, 1-3, 64-73, 7-9, 382-396, 10-12, 482-505.
- Smrekar, M. (1889): Zakon o zadrugah, Zagreb
- Starčević, J. (1962): Pitanje evidencije o zemljištu, Geodetski list, 277-287.
- Tomić, M. (1951): Arhiv mapa i katastarskih operata u Splitu, Geodetski list, 4-9, 153-157.
- Tomić, M. (1955): Ekonomski elementi u katastru zemljišta i problematika u vezi s njima, Geodetski list, 4-6, 114-125.
- Tomić, M. (1975): Zbirka geodetsko katastarskih propisa, Narodne novine, zbirka propisa
- Tomić, M. (1988): Zbirka geodetsko katastarskih propisa, Narodne novine, zbirka propisa
- Tončić, D. (1902): Zakon o zadrugama s novelom, Zagreb
- Ungarov, B. (1950): Prilog povjesnom proučavanju katastarskih radova u Dalmaciji, Geodetski list, 286-298.
- Vežić, M. (1880): Zakoni i naredbe o zadrugah u Hrvatskoj i Slavoniji, Narodne novine
- Vežić, M. (1882): Urbar Hrvatsko-Slavonski, Zagreb
- Valter Vlah (2000): Katastarski i zemljišnoknjižni propisi kroz povijest - diplomski rad - Sveučilište u Zagrebu - Geodetski fakultet - Zavod za inženjersku geodeziju
- Zuber, A. (1973): Osvrt na najveće geodetske radove zemaljske katastarske izmjere u Hrvatskoj i Slavoniji 1851-1877., Geodetski list, 98-114, 183-192, 256-268
- Žuvela M., Josipović T. (1992): Zemljišnoknjižno pravo, Prilog lista Informator, Zagreb

